

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra Politologie

**Strany mezery v České republice:
Analýza politických stran v České republice z hlediska jejich "mezernosti".**

Bakalářská práce

Autor: Dita Vrabčková
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Bílek Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání bakalářské práce

Autor: Dita Vrabčková

Studium: F15BP0134

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Strany mezery v České republice: Analýza politických stran v České republice z hlediska jejich "mezernosti".**

Název bakalářské práce AJ: Niche parties in the Czech Republic: Analysis of political parties in the Czech Republic in terms of their "nicheness".

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Výzkum stran mezery se v posledních letech stal jednou z nedílných součástí soudobého výzkumu politických stran (Meguid 2005; Adams et al 2006; Meyer a Miller 2015; Bischof 2015). První pokusy o přenos této výzkumné agendy do zemí postkomunistické Evropy však ukazují, že se řada teoretických předpokladů výrazně rozchází s empirickou realitou. Například nedávný výzkum Bílka a Škopa (2016) jasně demonstroval, že ačkoliv by strana Zelených měla být jasným případem strany mezery, byla situace v roce 2013 odlišná. Cílem předložené bakalářské práce bude analyzovat programy politických stran pro parlamentní volby v České republice v letech 2006, 2010, 2013, 2017 prostřednictvím konceptu stran mezery Meyera a Millera (2015) a odpovědět na následující, výzkumné otázky: 1. Které politické strany a kdy je možné označit za strany mezery? 2. Jakým programovým vývojem ve smyslu míry své "mezernosti" prochází politické strany v České republice? 3. Jak blízko mainstreamu stranického systému se ve sledovaném období nachází politické strany, které by dle teoretických předpokladů měly přednostně spadat do kategorie stran mezery (zelené strany, nacionalistické strany, agrární strany)? Co do struktury bude práce mimo úvodu a teoretické části, pojednávající o výzkumu stran mezery a použitím konceptu tvořena čtyřmi samostatnými případovými studii, které se budou věnovat jednotlivým parlamentním volbám a závěrem, který bude sumarizovat získané poznatky. Mimo teoretické části, které vychází s převážně zahraniční odborné literatury, bude práce čerpat především z vlastní analýzy programových materiálů jednotlivých politických stran v České republice.

Adams, James Clark, Michael Ezrow, Lawrence Glasgow, Garrett (2006): Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and the Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976-1998, *American Journal of Political Science*, 50 (3): 513-529. Adams, James Ezrow, Lawrence Leiter, Derba (2012): Partisan Sorting and Niche Parties in Europe, *West European Politics*, 35 (6): 1272-1294. Bäck, Hanna Debus, Marc Dumont, Patrick (2011): Who gets what in coalition governments? Predictors of portfolio allocation in parliamentary democracies, *European Journal of Political Research*, 50 (4): 441-478. Bischof, Daniel (2015): Towards a renewal of the niche party concept Parties, market shares and condensed offers, *Party Politics*, 1-16. Cabada, Ladislav Bílek Jaroslav Hulec, Pavel Müller, Pavel Štollová, Sandra Vansa, Vojtěch (2013): Strany jednoho tématu ve střední Evropě. Brno: Václav Klemm. Cabada, Ladislav (2014): Strany mezery v České republice a ve střední Evropě: Náčrt možnosti a limitů politologického výzkumu. In: Kubát, Michal Lebeda, Tomáš (eds.): O komparativní politologii a současné české politice, 105-123. Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row. Ezrow, Lawrence (2007): The Variance Matters: How Party Systems Represent the Preferences of Voters, *The Journal of Politics*, 69 (1): 182-192. Ezrow, Lawrence De Vries, Catherine Steenberge, Marco Edwards, Erica (2010): Mean voter representation and partisan constituency representation: Do parties respond to the mean voter position or to their supporters? *Party Politics*, 17 (3): 275-301. Hloušek, Vít (2012): Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy, *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science*, 19 (4): 322-340. Jensen, Christian, B. Spoon, Jae-Jae (2010): Thinking Locally, Acting Supranationally: Niche Party Behaviour in the European Parliament, *European Journal of Political Research* 49 (2): 174-201. Meguid, Bonnie (2005): Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success, *The American Political Science Review*, 99 (3): 347-359. Meyer, Thomas, M. Miller, Bernhard (2015): The niche party concept and its measurement, *Party Politics*, 21 (2): 259-271. Meyer, Thomas, M. Wagner, Marcus (2013): Mainstream or Niche? Vote-Seeking Incentives and the Programmatic Strategies of Political Parties, *Comparative Political Studies*, 46 (10): 1246-1272. Müller-Rommel F (eds.) (1989): *New Politics in Western Europe: The Rise and Success of Green Parties and Alternative Lists*. Boulder, CO: Westview. Škop, Michal (2016): Modelování politického prostoru České republiky na základě dat z volební kalkulačky. Praha: ECPR General Conference 2016. Von Beyme, Klaus (1984): *Parteien in Westlichen Demokratien*. München: Piper. Wagner, Marcus (2012): Defining and measuring niche parties, *Party Politics*: 2-1

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Bílek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 6. 2019

Podpis autorky modrou barvou

Anotace

VRABČEKOVÁ, Dita. Strany mezery v České republice: Analýza politických stran v České republice z hlediska jejich "mezernosti". Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 87 s. Bakalářská práce.

Výzkum stran mezery se v posledních letech stal jednou z nedílných součástí soudobého výzkumu politických stran (Meguid 2005; Adams et al 2006; Meyer a Miller 2015; Bischof 2015). První pokusy o přenos této výzkumné agendy do zemí postkomunistické Evropy však ukazují, že se řada teoretických předpokladů výrazně rozchází s empirickou realitou. Například nedávný výzkum Bílka a Škopa (2016) jasně demonstroval, že ačkoliv by strana Zelených měla být jasným případem strany mezery, situace byla v roce 2013 odlišná.

Cílem předložené bakalářské práce bude analyzovat programy politických stran pro parlamentní volby v České republice v letech 2006, 2010, 2013, 2017 prostřednictvím konceptu stran mezery Meyera a Millera (2015) a odpovědět na následující výzkumné otázky: *1. Které politické strany a kdy je možné označit za strany mezery?; 2. Jakým programovým vývojem, ve smyslu míry své "mezernosti", prochází politické strany v České republice?; 3. Jak blízko mainstreamu stranického systému se ve sledovaném období nachází politické strany, které by dle teoretických předpokladů měly přednostně spadat do kategorie stran mezery (zelené strany, nacionalistické strany, agrární strany)?*

Co do struktury, bude práce mimo úvodu a teoretické části, pojednávající, o výzkumu stran mezery a použitím konceptu tvořena čtyřmi samostatnými případovými studii, které se budou věnovat jednotlivým parlamentním volbám a závěrem, který bude sumarizovat získané poznatky. Mimo teoretické části, které vychází s převážně zahraniční odborné literatury, bude práce čerpat především z vlastní analýzy programových materiálů jednotlivých politických stran v České republice.

Klíčová slova: strany mezery, politické strany, volby, Meyer a Miller, Česká Republika.

Annotation

VRABČEKOVÁ, DITA. Niche parties in the Czech Republic: Analysis of political parties in the Czech Republic in terms of their "niceness". *Thesis*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2018, 87 pp. Bachelor Degree Thesis.

The research of the niche parties has become one of the integral parts of contemporary political party research in recent years (Meguid 2005; Adams et al 2006; Meyer a Miller 2015; Bischof 2015). However, the first attempts to transfer this research agenda to the countries of post-communist Europe show that a number of theoretical assumptions are significantly diverge with empirical reality. For example, recent research by Bílka and Škop (2016) clearly showed that although Green Party was a clear case of party difference, the situation was different in 2013.

The aim of this bachelor thesis will be to analyse the programs of political parties for the parliamentary elections in the Czech Republic in 2006, 2010, 2013,2017 through the concept of niche parties Meyer and Miller (2015) and to answer the following research questions: *1. Which political party and when can be considered the side of the niche parties?; 2. What program development is in terms of its extent, "niceness" through political parties in the Czech Republic?; 3. How close to the mainstream of the party system are political parties in the period under review, which, according to theoretical assumptions, should preferably fall into the category of niche parties? (Green Parties, Nationalist Parties, Agrarian Parties?)*

The bachelor thesis will include the introduction and the theoretical part, dealing with the research of niche parties and the used concept. The bachelor's thesis will consist of four separate case studies, which will deal with the individual parliamentary elections. And a conclusion summarizing the acquired knowledge. Outside the theoretical part, which comes with predominantly foreign literature, the work will draw primarily on its own analysis of program materials each political party in the Czech Republic.

Keywords: Niche parties, political parties, elections, Meyer and Miller, Czech republic

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická část.....	11
2.1. Definice strany mezery.....	11
2.2. Koncept Meyer Miller.....	14
2.3. Operacionalizace zvoleného konceptu	16
3. Empirická část.....	17
3.1. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2006	19
3.2. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2010	23
3.3. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2013	30
3.4. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2017	36
4. Komparace výsledků empirické části.....	43
5. Závěr	49
6. Seznam tabulek	52
7. Použité zdroje.....	53

Seznam použitých zkratk, značek, termínů a jiného označení

ČR – Česká republika

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSÚ – Český statistický úřad

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

ODS – Občanská demokratická strana

PIRÁTI – Pirátská strana

PS – Poslanecká sněmovna

SPOZ – Strana práv občanů ZEMANOVCI

SUVERENITA – SUVRENITA – blok Jany Bobošíkové, strana zdravého rozumu

SZ – Strana zelených

VV – Věci veřejné

1. Úvod

Od 60. let 20. století se vedle mainstreamových stran objevují také strany mezery neboli niche parties. Strany mezery odmítaly tradiční směřování politiky politických stran a zaměřily se na vybraná témata, proto se můžeme setkat s označením strana jednoho tématu (Cabada 2014: 107). Některé z nich využívají inovativní politické strategie, nabízejí nejasné volební programy, chybí jim členská báze a v mediálním prostředí se soustředí na pozitivní obraz několika osobností. I přesto jsou v parlamentech a vládách důležitými aktéry z hlediska koalic a procesu vládnutí (Bílek, Cabada, Hulec 2014: 28).

Na téma mezernosti stran bylo v České republice napsáno několik publikací jako například kniha Ladislava Cabady a kolektivu s názvem *Strany jednoho tématu ve střední Evropě*. V této publikaci nalezneme kapitulu pojednávající o stranách jednoho tématu a rozsáhlejší kapitulu zabývající se stranami jednoho tématu v českém stranickém systému. Tato kapitola pojednává o čtyřech českých politických stranách a to: Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HDS-SMS), Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), Věcech veřejných (VV) A Straně zelených (SZ) (Cabada, 2013). Další publikací je *O komparativní politologii a současné české politice* od Michala Kubáta, Tomáše Cabady a kolektivu vydaná v roce 2014. Zde se Ladislav Cabada v osmé kapitole nazvané *Strany mezery v České republice a střední Evropě: náčrt možností a limitů politologického výzkumu*, věnuje porovnání stavu výzkumu stran mezer prostřednictvím různých autorů a představuje strany mezery ve střední Evropě. Tyto strany dále zařazuje do autorovy navrhované typologie rozčlenění stran mezery dle jejich základních charakteristik. Jím navržené charakteristiky jsou: strany jednoho tématu, strany jednoho použití, strany – firmy franšizové strany, mediální strany, strany protestu a generační strany (Cabada, 2014:105-121). Stranám mezery se také věnuje autor Jaroslav Bílek společně s Michalem Škopem v článku *Strany mezery v České republice: Analýza politických stran v České republice z hlediska jejich „mezernosti“*. V práci se věnují analýze programových východisek skrze tři odlišné metody pro určení mezernosti strany, a to v parlamentních volbách České republiky roku 2013 (Bílek, Škop: 2016: 14). Zde je patrné, že téma stran mezery je z pohledu aplikace fenoménu na Českou

republiku nedostatečně prozkoumané. Analýze z hlediska „mezernosti“ těchto stran se v posledních českých parlamentních volbách nikdo nevěnoval.

Cílem bakalářské práce je analyzovat programy politických stran v parlamentních volbách v České republice v letech 2006, 2010, 2013, 2017 prostřednictvím konceptu stran mezery Meyera a Millera (Meyer, Miller 2015: 259).

Práce také odpovídá na následující, výzkumné otázky:

1. Které politické strany a kdy je možné označit za strany mezery?
2. Jakým programovým vývojem, ve smyslu míry své "mezernosti", prochází politické strany v České republice?
3. Jak blízko mainstreamu stranického systému se ve sledovaném období nachází politické strany, které by dle teoretických předpokladů měly přednostně spadat do kategorie stran mezery (zelené strany, nacionalistické strany, agrární strany)?

Z teoretického hlediska bude práce využívat konceptu od autorů Meyera a Millera, kteří se tématu detailně věnují ve svých pracích, zejména v práci: *The niche party concept and its measurement*. Práce se, dle použité metodologie, zařazuje do kategorie případové studie a obsahové analýzy programových dokumentů.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě hlavní části. První, teoretická část, vymezuje základní pojmy vztahující se ke stranám mezery, zejména jejich možné definici od různých autorů, dále definici a vymezení klasických (mainstreamových) stran. Druhou, empirickou část tvoří čtyři případové studie, přičemž se každá případová studie bude věnovat jedněm volbám do Poslanecké sněmovny, jak již bylo uvedeno výše. Analýzy využijí konceptu autorů Meyera a Millera, představeného v teoretické části práce. U politických stran se práce soustředí na jejich programové zaměření, typologii apod. Závěr práce bude obsahovat shrnutí, odpovědi na výzkumné otázky, zhodnocení výsledků práce a možnosti dalšího výzkumu.

Vzhledem ke skutečnosti, že problematika stran mezer, v období zkoumaném touto bakalářskou prací, nebyla doposud v české literatuře dostatečně prozkoumaná, s výjimkou práce Bílka a Škopa, kteří se zabývali pouze parlamentními volbami v roce 2013, jak již bylo uvedeno výše, vychází teoretická část práce pouze z několika českých zdrojů. Na rozdíl od teoretické části, empirická část využívá předvolebních programů sledovaných českých politických stran a informací o stranách samotných, či publikace

zaměřené na jednotlivé parlamentní volby ve zkoumaném období v České republice. Důsledkem toho bakalářská práce využívá převážně zahraniční odborné články a literatury od autorů, kteří se věnují dané problematice. Příkladem těchto zahraničních odborných článků je práce *The niche party concept and its measurement* z roku 2015 od autorů Meyer a Miller, která je stěžejní pro teoretickou část práce a využívá principů výpočtu, které jsou využity v analytické části bakalářské práce. Pro představení problematiky stran mezery, s využitím publikací zahraničních autorů, bakalářská práce dále využívá publikaci Markuse Wagnera z roku 2011 s názvem *Defining and Measuring Niche Parties*. Zde je představena definice stran mezery a autorovo vnímání této problematiky. Wagner je jedním z mnoha autorů, který se zabývá zmíněnou problematikou, proto tato práce vychází i z publikací odlišných autorů než výše zmíněných, například: Bonnie Meguid nebo kolektivu autorů Adams, Clark, Ezrow, Glasgow. Proto je nutné věnovat stranám mezery v České republice větší pozornost.

2. Teoretická část

První kapitola objasňuje teoretické vymezení stran mezer. Představuje nejznámější definice od autorů zabývajících se problematikou stran mezer, stručně představuje jejich koncepty. Koncept, který je pro práci stěžejní, je koncept Meyera a Millera, který bude představen v samostatné podkapitole. Následně je představen výpočet mezernosti dle zmíněného konceptu autorů Meyera a Millera.

2.1. Definice strany mezery

Definice stran mezery není v odborné literatuře jednotně vymezena, jelikož se nepodařilo vytvořit stručnou a měřitelnou definici konceptu stran mezer. Výzkumy zaměřené na strany mezery se podstatně liší v definování a konkrétní klasifikaci stran mezery (Meyer, Miller 2015: 259). Z těchto důvodů tato kapitola představuje několik nejčastěji využívaných definic od různých autorů, kteří se konceptem zabývají.

Autorka Bonnie Meguid uvádí, že strany mezery lze definovat jako strany, které zdůrazňují omezený soubor nových otázek, které se neshodují s převládající ekonomickou levicovo-pravicovou divizí (Meyer, Miller 2005: 259). Dále se dle autorky strany mezery liší od mainstreamových stran ve třech bodech:

- 1) Problémy, které řeší, spadají mimo tradiční třídní zacílení politiky;
- 2) omezují se na úzký okruh otázek, někdy mohou být považovány za stranu jednoho tématu;
- 3) otázky a problémy jsou nové a často se neshodují s tradičním pravo-levým zacílením třídní politiky (Wagner 2011: 2; Fiala 2016: 15).

Autorka v prvním bodu charakteristiky zdůrazňuje neekonomické zaměření stran, jako příklad uvádí etnicko-regionální strany v 60. a 70. letech, které dávaly důraz spíše na etnickou a regionální identitu více, než na identitu třídní (Fiala 2016:14). Proto například má více než 54 % zelených, radikálně pravicových a etnicko-regionálních stran v západní Evropě místa v národních legislativách. V šedesátých letech se také objevují strany environmentální, které se zaměřují na ochranu životního prostředí, jaderné zbrojení nebo na jadernou energii. Poslední je radikální pravice, která požadovala ve svých programech v 80. až 90. letech zacílení na ochranu životních hodnot, a způsob života bez přistěhovalců (Meguid 2005: 347). Strany jednoho tématu se dle druhého bodu nemohou přidružovat ke komplexním politickým platformám, ale

omezují se na limitovaný soubor otázek a problémů. Autorka věří, že strana bude podporována voliči kvůli její přitažlivosti a nápaditosti politických postojů (Meguid 2005: 348). Ve třetím bodu autorka píše, že strany mezery přebíráním voličů tradičních politických stran, podkopávají tradiční zacílení politiky. Příkladem může být přesun voličů britské Konzervativní strany ke Straně zelených v roce 1989 (Fiala 2016: 15). Problémem konceptu Bonnie Meguid je přehlížení současných stranických rodin, kterými mohou být například pirátské strany (Bílek, Škop 2016: 3). Autorka nepředpokládá změny ve vývoji stranických rodin a fakt, že se strany mezery mohou stát stranami mainstreamovými. Tento případ lze pozorovat i v českém prostředí u politické strany Věci Veřejné (Bílek, Škop 2016:3).

James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow a Garret Glasgow ve své práci definují stranu mezery jako stranu vyznačující se levicovo-pravicovým necentrismem soustředící se na ideologickou orientaci politických stran (Fiala 2016: 23). Ideová orientace má být tedy extrémní nebo se nesmí nacházet na středo pravo-levé škále stranického systému (Bílek, Škop 2016: 4). Ezrow za strany mezery považuje strany, které mají extrémní levicovou či centristicky levicovou pozici (Wagner 2011: 9). Strany extrémně nacionalistické, zelené a komunistické označují autoři jako strany mezery (Adams, Clark, Ezrow, Glasgow 2006: 513). Podle autorů mohou strany mezery silně konkurovat hospodářským záležitostem a stále budou stranou jednoho tématu, příkladem je třeba komunistická strana. Komunistická strana, však vyvolává mnoho pochyb, jelikož komunistické strany podporují tradiční pravo-levé ideologické štěpení a zdůrazňují ekonomická témata. Proto je začlenění české Komunistické strany a komunistických stran východní Evropy do kategorie strany mezery vyloučeno (Bílek, Cabada, Hulec 2014: 30-31). Adams se shoduje s Bonnie Meguide v názoru, že se strany mezery nezaobírají ekonomickými tématy a nekonkurují na ekonomickém levostranném rozměru (Wagner 2011: 9; Meyer, Miller 2015: 260).

Dalším autorem je Markus Wagner, ten navazuje na předchozí autory, jelikož i on rozděluje strany na dva tábory: strany mezery na jedné straně a tradiční strany na straně druhé. Wagner uvádí jednu z nejčastějších definic, se kterou se lze setkat, říká, že strany mezery můžeme nejlépe definovat jako strany, které soutěží o malý počet neekonomických témat, což znamená, že nevyzdvihují ekonomické otázky a zdůrazňují úzký okruh neekonomických otázek. Dle autora je nutné, aby strana nezahrnovala do

svého programu ekonomická témata a zabývala se neekonomickými tématy (Wagner 2011: 1, 4). Není však možné, aby strana zastávala oba prvky, takové strany do stran mezer nezahrnuje (např. německá FDP, klasická liberální strana, ...) (Fiala 2016: 18, Wagner 2011: 5). Zároveň konstatuje, že strana mezery není a nesmí být synonymem extrémní politické strany (Wagner 2011: 6). Tyto strany se tedy mohou zabývat tématy jako například životní prostředí, či imigrace. Za strany mezery autor považuje všechny strany, které jsou buď zelené, regionální, pravicově radikální nebo se těmto stranám alespoň podobají (Fiala 2016: 18, 19). Autor uvádí, že pojem strany mezery byl původně spojován s těmi stranami, které byly malé z hlediska volební podpory, a jejich programem se vymykali klasickým politickým stranám (stranám všeobjímajícím) (Wagner 2011: 3). Wagner definuje strany mezer na základě jejich programu a odmítání klasických štěpících linií společnosti. Strany nejsou charakterizovány dle ideologické preference voličů, ale naopak dle toho, co strana sama nabízí svým voličům.

Z českých autorů se tématem stran mezer mimo jiné věnoval Ladislav Cabada. Ve své práci uvádí, že strany jednoho tématu jsou takové, které nemají ambice či potenciál integrovat velké sociální skupiny a stát se catch all parties. Tento typ stran se často podílí na vytváření minimálních vítězných koalic a tím se stávají nepostradatelnými pro stranický systém (Cabada 2013: 5). Autor uvádí i možné podtypy stran, ty vycházejí z řady jiných prací a dodává i své postřehy. Těmito podtypy jsou: strany jednoho tématu, strany jednoho použití, strany firmy, mediální strany, strany protestu a generační strany. Podtypy vnímá jako ideální stav, který se v reálném stranickém systému neobjevuje samostatně, ale spíše v kombinaci s jiným podtypem (Cabada 2013: 11-12).

Ve výzkumech se objevují také problémy z hlediska pozorování a měření tohoto jevu. Všechny práce autorů Adamse, Ezeowa, Jensena a Spoona a Maguide jsou založeny na měření členství ve stranické rodině. To straně dává pevné členství bez ohledu na skutečný ideologický program niche strany (Meyer, Miller 2015: 259).

2.2. Koncept Meyer Miller

Autoři Meyer a Miller ve své práci uvádějí, že je výzkum stran mezer v odborné literatuře dobře ukotvený, i když je tento výzkum mladý. Jedná se o oblast, která se v posledních letech stala poměrně bohatou a vzniká řada zajímavých výzkumů, které odkazují na různé prvky, dle kterých lze strany mezer charakterizovat. Toto je patrné již z předchozí kapitoly o definování niche stran. Například Ezrow poukazuje na rozličné reakce stran mezer oproti hlavním stranám na preference voličů, Meyer na organizační zdroje, Jeson a Spoon na odlišné legislativní volební chování. Meguid dokonce využila koncept stran mezer pro vysvětlení programových posunů hlavních stran. V modelech volební soutěže se koncept stal nejvýznamnější proměnnou (Meyer, Miller 2015: 260).

Autoři se přiklání k minimální definici politických stran dle Sartoriho: „*Politické skupiny, jež se účastní voleb a jež je jejich prostřednictvím schopna své kandidáty umístit do veřejných úřadů*“ (Fiala, Strmiska 2009: 29). Minimální definice je taková, která využívá minimální počet charakteristických znaků (Kopeček 2005: 11). Znaky, které nejsou pro definici nezbytné, jsou brány jako hypotetické a variabilní, ale nejsou vlastnostmi definice (Meyer, Miller 2015: 260). Minimální definice niche stran dle Meyera a Millera říká, že: „*Strana mezery zdůrazňuje politické oblasti zanedbané jeho konkurenty*.“ (Meyer, Miller 2015: 260). Ostatní prvky definice, jsou pro autory proměnnými, nikoliv vlastnostmi definice, jako například novost problémů, kterými se strany zabývají či neekonomické zaměření strany. Proto odmítají definici dle Meguid, protože vyloučením ekonomických otázek může dojít k nesprávnému měření (Meyer, Miller 2015: 261).

Z hlediska konkrétní klasifikace se autoři odmítají zaměřit se pouze na malou skupinu stran, což lze pozorovat u Meguid, která do svých měření zohledňuje primárně zelené, radikálně-pravicové a etnicko-regionální strany. Ve svém měření zohledňují i ostatní stranické rodiny a strany jednoho tématu (Meyer, Miller 2015: 262).

Kontinuální škála stranické mezernosti/ Měření mezernosti

Při měření je nutné rozlišit, jakým způsobem strany zdůrazňují politické oblasti, jsou-li spíše dichotomické či kontinuální a také zda umožňují změny v čase. Takto se strany mezery nebudou omezovat pouze na konkrétní oblasti politik, jako jsou například ochrana životního prostředí či migrace, jak uvádí například Wagner ve své definici stran

mezer (Meyer, Miller 2015: 262). Hodnoty měření se dělí mezi dva extrémy: 1) všechny politické strany se mohou zabývat všemi tématy jako průměrná politická strana; 2) čistá strana mezery nevykazuje žádná témata týkající se tradiční politiky a proto se zabývá tématy opomíjenými svými soupeři (Meyer, Miller 2015: 262).

Pro měření mezernosti využívají autoři několika kroků, které budou v práci detailně popsány, jelikož budou využívány pro měření mezernosti českých politických stran v období od roku 2006 do roku 2017 v empirické části bakalářské práce.

„V rámci výpočtu mezernosti budeme pracovat se čtyřmi proměnnými:

N označuje počet relevantních témat (dimenzí/politik);

i označuje index konkrétní dimenze politické strany;

p označuje konkrétní stranu;

$\bar{X}_{i,-p}$ průměrné zaměření všech politických stran kromě *p* na určité téma *i*, dělené sumou velikostí těchto politických stran;

x_{ip} vyjadřuje důraz konkrétní politické strany na určité téma“ (Meyer, Miller 2015: 262-263). Všechny zmíněné proměnné obsahuje tento vzorec, který autoři Meyer a Miller využívají v jejich práci: *The niche party concept and its measurement*:

$$\sigma_p = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_{ip} - \bar{X}_{i,-p})^2}$$

Směrodatná odchylka vypovídá o tom, nakolik se od sebe navzájem typicky liší jednotlivé případy v souboru zkoumaných hodnot. Výpočet pro mezernost stran určuje, nakolik se od sebe navzájem liší jednotlivé politické strany ve zkoumaném státě v otázce rozdílnosti kladení důrazu na různá témata (Meyer, Miller 2015: 262). Meyer a Miller počítají mezernost stran jako odmocninu ze sumy rozdílů zaměření určité konkrétní strany na různé dimenze od průměrného zaměření ostatních politických stran na stejné dimenze dělené velikostí stran. V tomto případě se jedná o měření mezernosti mezi politickými systémy. Autoři uvádějí také standardizovanou mezernost, kterou lze spočítat pomocí vzorce: $\bar{\sigma}_p = \sigma_p - \mu_{-p}$. Standardizovaná mezernost je vytvořena pro porovnávání mezernosti uvnitř jednoho stranického systému (Bílek, Škop 2016: 8). Pokud politická strana dosáhne výsledku nula, znamená to, že se strana shoduje s průměrnými politickými stranami ve stranickém systému. Čím větší je standardizovaná mezernost, tím se více liší od mainstreamového stranického systému a může být

považována stranu mezernosti, záporné hodnoty ukazují na stranu mainstreamovou (Meyer, Miller 2015: 263).

2.3. Operacionalizace zvoleného konceptu

Bakalářská práce se opírá o práci *The niche party concept and its measurement* autorů Meyera a Millera. Z této studie bakalářská práce využívá způsob, kterým autoři zpracovávají získaná data a je hlavní oporou pro empirickou část bakalářské práce. Do analýzy budou zařazeny české politické strany, které dosáhly výsledku minimálně 1,5 %. Ostatní strany nejsou pro tuto práci relevantní.

Analytická část bude hlavní při odpovědích na výzkumné otázky. První výzkumná otázka: Které politické strany a kdy je možné označit za strany mezery?, bude vycházet z výše uvedeného konceptu autorů Meyera a Millera *The niche party and its measurement* vydaného v roce 2015. Podpůrnou publikací bude práce Bílka a Škopa, kteří s tímto konceptem také pracují. Pro získání odpovědi na danou otázku pracujeme s daty získanými z portálu volby.cz zřizovaného Českým statistickým úřadem v České republice. Druhá výzkumná otázka: Jakým programovým vývojem ve smyslu míry své "mezernosti" prochází politické strany v České republice? Data pro odpověď na druhou výzkumnou otázku jsou získána primárně z politických programů zvolených politických stran pro dané volební období. Ve spojení s výpočtem mezernosti podle konceptu uvedeného výše. A třetí výzkumná otázka: Jak blízko mainstreamu stranického systému se ve sledovaném období nachází politické strany, které by dle teoretických předpokladů měly přednostně spadat do kategorie stran mezery (zelené strany, nacionalistické strany, agrární strany)? Tato otázka navazuje na předešlou druhou výzkumnou otázku a bude pracovat se stejnými zdroji. Zároveň pracuje s tabulkami uvedenými v empirické části bakalářské práce, které ukazují důraz stran pro jednotlivá témata a tabulky s výsledky hodnot mezernosti, určené k porovnání vývoje mezernosti u politických stran.

3. Empirická část

Druhá kapitola představuje empirickou část práce, která obsahuje čtyři případové studie. Každá případová studie se zabývá jedněmi parlamentními volbami v České republice v letech 2006, 2010, 2013 a 2017. V každé případové studii jsou samostatně analyzovány volební programy českých politických stran, které dosáhly hranice námi stanovené pro analýzu minimálně 1,5 %, pomocí zvoleného konceptu v teoretické části. Tyto strany získaly dle *Zákona o volbách do Parlamentu České Republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů* ze dne 27. září 1995 paragrafu 85, odstavce Příspěvek na úhradu volebních nákladů: „*Příspěvek na úhradu volebních nákladů se poskytuje pouze za výsledky voleb do Poslanecké sněmovny. Poslanecká sněmovna sdělí, po ověření volby poslanců, Ministerstvu financí údaje o počtu platných hlasů odevzdaných pro jednotlivé politické strany, politická hnutí nebo koalice. Politické straně, politickému hnutí nebo koalici, která ve volbách získala nejméně 1,5 procenta z celkového počtu platných hlasů, bude za každý odevzdaný hlas ze státního rozpočtu uhrazeno 100 Kč*“. Druhá část bakalářské práce hledá odpovědi na výzkumné otázky uvedené v úvodu této práce. Výpočet mezernosti využívá několika proměnných, jak již bylo uvedeno v teoretické části. Stěžejními pro výpočet mezernosti stran jsou volební programy, získané z webových stránek, popřípadě Facebooku daných politických stran. Pro analýzu je zvoleno 11 kategorií s celkem 47 podkategoriemi, tyto kategorie souhrnně představuje tabulka č. 1, viz níže.

Tabulka 1: Zkoumané kategorie volebních programů politických stran s určenými podkategoriemi

Kategorie	Podkategorie
Zahraničí věci	P1: Zvláštní vztahy: Ano P2: Zvláštní vztahy: Ne P3: Anti-imperialismus P4: Mír P5: Internacionalismus: Ano P6: EU: Ano P7: Internacionalismus: Ne

	P8: EU: Ne
Obrana	P9: Armáda: Ano P10: Armáda: Ne
Vnitřní politika	P11: Svoboda a lidská práva P12: Demokracie P13: Konstitucionalismus: Ano P14: Konstitucionalismus: Ne P15: Decentralizace P16: Centralizace P17: Efektivní vládnutí P18: Politická korupce P19: Právo a spravedlnost
Finance	P20: Pobídky P21: Ekonomická ortodoxie
Ekonomie	P22: Volný trh P23: Regulace trhu P24: Korporativismus P25: Centrální plánování P26: Protekcionalismus: Ano P27: Protekcionalismus: Ne P28: Ekonomické cíle P29: Keynesiánské řízení poptávky P30: Kontrola ekonomiky P31: Nacionalizace P32: Marxistická analýza
Práce	P33: Rozšíření sociálního státu P34: Omezení sociálního státu
Školství	P35: Rozvoj vzdělávání, státní vzdělávání P36: Omezování vzdělávání, soukromé vzdělávání
Zdravotnictví	P37: Rozvoj sociálního státu: P38: Omezení sociálního státu
Zemědělství	P39: Zemědělství a zemědělci

Životní prostředí	P40: Udržitelný rozvoj P41: Ochrana životního prostředí
Sociální záležitosti	P42: Sociální spravedlnost P43: Tradiční morálka: Ano P44: Tradiční morálka: Ne P45: Sociální harmonie P46: Podpora menšin P47: Příspěvky, důchody

Zdroj: Autorka dle vlastního zpracování na základě konceptu Meyer, Miller 2015

3.1. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2006

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky se uskutečnily v termínu 2. – 3. června 2006. Do voleb kandidovalo celkem 26 politických stran s celkem 4985 kandidáty. I přesto, více než dvě třetiny hlasů získaly dvě strany, a to Občanská demokratická strana a Česká sociálně demokratická strana (Lebeda, Linek, Lyons, Vlachová 2007: 4). Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová a Komunistická strana naopak, v porovnání s předchozími volbami roku 2002, v počtu získaných hlasů propadly (Čaloud, Foltýn, Havlík, Matušková 2006: 1). Uzavírací klauzuli 5 % hlasů pro vstup do Poslanecké sněmovny překročila Komunistická strana, Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová a Strana zelených. Strana zelených se poprvé ve své historii dostala do poslanecké sněmovny se ziskem šesti mandátů (Knebllová 2009: 181). Do analýzy prvních voleb bude také zařazena strana SNK Evropští demokraté, která dosáhla 2,08 % hlasů, tedy hranice stanovené pro analýzu.

Pro výpočet mezernosti strany a její standardizované mezernosti byla využita data z jednotlivých volebních programů politických stran zvolených pro analýzu voleb v roce 2006. Dle zvoleného konceptu lze z analýzy konstatovat, že nejbližší mainstreamu stranického systému se nacházely politické strany v následujícím pořadí: SNK Evropští demokraté, Komunistická strana, Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová se stejným skóre, dále následovala Strana zelených. Tyto strany ve výpočtech dosahovaly záporných hodnot a nemohou tak být považovány za strany mezery. Občanská demokratická strana dosáhla hodnoty 0,02 a Česká strana

sociálně demokratická získala hodnotu 0,03, tyto strany se, naopak od zvolených politických stran, nacházejí nejdále od stranického mainstreamu a lze je tak považovat za strany mezery. Srovnání hodnot mezernosti či mainstreamu vybraných politických stran ukazuje tabulka č. 2.

Tabulka 2: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	SNK-ED
$\overline{\sigma_p}$	0,02	0,03	-0,04	-0,04	-0,03	-0,09

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování

V tabulce jsou znázorněné hodnoty, které udávají míru standardizované mezernosti pro danou politickou stranu ve volbách roku 2006. Hodnoty jsou vypočítané dle vzorce využívaného v konceptu Meyera a Millera.

Z výše uvedených výsledků výpočtu standardizované mezernosti vyplývá, že se všechny zkoumané politické strany nacházely blízko středu a žádná z politických stran v roce 2006 nikterak nevybočovala. Rozdíly hodnot u zkoumaných stran se minimálně liší. A proto ani stranu ČSSD, jejíž hodnota je ze sledovaných nejvyšší, nelze označit za stranu mezery. Politický program České strany sociálně demokratické s názvem *Jistoty a prosperita* čítal celkem 44 stran. Ač byla ČSSD dle volební kampaně obhájkyň sociálních a ekonomických jistot, ve svém programu kladla největší důraz na zemědělství a životní prostředí. Ve svém programu se tak pozitivně vyjadřovala k tématům spojeným s Evropskou unií, zmiňují efektivní využívání vyjednaných prostředků z EU nebo pozitivní pozici ve vztahu k euru. Pro sociální demokraty je zároveň členství v Evropské unii možností pro zajištění národní bezpečnosti České republiky, což uvádějí v kapitole nazvané *Upevňovat mezinárodní postavení ČR* (ČSSD 2006: 41, 42, 43). Strana zdůrazňovala politickou oblast zanedbanou ostatními konkurenty, v tomto případě se jednalo o zemědělství, které se stejným důrazem zařadila do programu ve volbách roku 2006 už pouze KSČM. Nejmenší důraz kladla strana na dimenze ekonomie, sociálních věcí a vnitřní politiku, jak ukazuje tabulka č. 3 níže. Největším protivníkem strany ve volbách se stala strana Občanských demokratů, což se projevilo i ve volebním programu, zde Česká strana sociálně demokratická

kritizovala zavedení placeného zdravotnictví a školství nebo rizika zavedení přímé daně (Škořochová 2008).

Naopak, Občanská demokratická strana se nacházela dle výsledků standardizované mezernosti nejbližší stranickému mainstreamu. ODS životnímu prostředí, ve svém programu *Společně pro lepší život* čítajícího 69 stran, věnovala pouze polovinou pozornosti oproti ČSSD, jak ukazuje tabulka 3, viz níže. Na rozdíl od ČSSD, ODS podporovala zavedení placeného školného. V oblasti životního prostředí se ČSSD zaměřuje na ochranu lidského zdraví, ochranu kulturního a přírodního bohatství krajiny České republiky, kterou vnímají jako součást plnohodnotného lidského života (ODS, 2006: 61). Ve svém volebním programu zdůrazňovala finance a nezabývala se zemědělstvím. Oproti volebnímu programu České strany sociálně demokratické se k Evropské unii vyjadřovala negativněji. Klíčovými tématy ve volební kampani pro ODS byla oblast ekonomiky a podnikání, vytvoření nových pracovních míst, důchodová reforma, zdravotnictví, bezpečnost, rodinná politika nebo například vzdělávání (Matušková, 2010: 102).

Strana SNK Evropští demokraté do voleb vstoupila s volebním programem *Česká republika 2010 – evropská kvalita a výkonnost* s celkem 57 stranami byl rozdělen na tři velké kapitoly: 1. Fungující stát – rámec pro změnu; 2. Kvalitní život – cíl a podmínka prosperity; 3. Prosperující společnost – výsledek změn (SNK-Evropští demokraté: 2006, 2-6). Dle analýzy strana kladla největší důraz na vnitřní politiku státu, a to v první části programu, nejméně pak na zemědělství, které v programu zaujímá pouze dvě stránky v těchto podkapitolách: Vytvoření národního dotačního programu pro zemědělství, Revitalizace opuštěných zemědělských areálů či Ministerstvo zemědělství a venkova, kde se zabývala spojením činnosti ministerstva zemědělství a rozvoje venkova pro lepší přehlednost a snadnější získání evropských dotací. Jako důvod uvádějí ve svém volebním programu, že podpora venkova probíhala jak přes Ministerstvo pro místní rozvoj, tak i skrze Ministerstvo zemědělství (SNK-Evropští demokraté: 2006, 35-38). Míra zaměření na zemědělství je tedy stejná jako ve volebních programech ODS, KSČM nebo SZ. Ostatním tématům programu, vyjma zahraničních věcí a ekonomie, strana věnovala stejnou pozornost. Těmto dvěma tématům věnovala strana menší důraz.

Za mainstreamovou stranu považujeme dle analýzy také Stranu zelených, ač by dle předpokladů konceptů Meyera a Millera (2015), Meguid (2005), Wagnera (2011) či

práce James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow a Garret Glasgow (2006) uvedených v teoretické části, měla být označována za stranu mezery. Z níže uvedené tabulky je zřejmé, že strana sice kladla největší důraz na životní prostředí, ale například ve vnitřní politice měla vyšší hodnoty než strany ODS či ČSSD. Nejvíce opomíjenému tématu zemědělství, se věnovaly pouze na jedné straně programu. V tématech ostatních se dle analýzy téměř shodovala se stranickými konkurenty. Velkou část programu zaujímají témata se sociální politikou. Volební program *Kvalita života* se převážně zaměřoval na řešení komplikované dopravy, vzdělanost, multikulturalismus, energetické zdroje a další témata (Matušková, 2010: 144). Svým programem se stala novým hráčem ve stranickém systému a byla jakousi alternativou pro pravicové a levicové voliče, kteří byli nespokojeni s předešlými vládami. Byli alternativou v boji mezi ČSSD a ODS (Matušková, 2010: 138). Dále je zřejmé, že strana nebyla ve svém programu radikální, ale volebním programem pro volby 2006 ukazovala svým voličům, že není pouze stranou ekologickou, ale naopak, že se zabývá také tématy, jako jsou například zdravotnictví, lidská práva, rovná práva žen a mužů v oblasti zaměstnání, doprava nebo mezinárodní politika a další (Strana zelených, 2010). Čímž dokazovala, že Strana zelených disponuje odborníky na daná témata, kteří by následně mohli obsadit ministerská či poslanecká křesla (Kneblová 2009: 188). Z hlediska zpracování zelené politiky strana nevybočovala výrazně nad ostatními stranami, jelikož každá strana měla ve svém programu problematiku životního prostředí (Kneblová 2009: 204). Strana přinesla ve volebním programu specifická a nová témata jako adopce dětí homosexuálními páry, legalizaci prostituce nebo ochranu spotřebitele, tím se od svých konkurentů výrazně lišila.

Tabulka 3: Důraz politické strany na politiku v dimenzi

Důraz politické strana na politiku v dimenzi pro volby 2006						
	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	SZ	SNK-ED
Zahraníční věci	0,50	0,50	0,50	0,50	0,25	0,25
Obrana	0,50	0,50	0,00	0,50	0,50	0,50
Vnitřní politika	0,44	0,56	0,44	0,78	0,67	0,67
Finance	0,50	1,00	0,50	0,50	0,50	0,50
Ekonomie	0,27	0,18	0,55	0,27	0,27	0,18
Práce	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50
Školství	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50
Zemědělství	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00
Zdravotnictví	0,50	0,50	0,50	0,50	0,00	0,50
Životní prostředí	1,00	0,50	1,00	1,00	1,00	0,50
Sociální věci	0,33	0,33	0,33	0,67	0,67	0,17

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování s použitím konceptu Meyer, Miller 2015

Tabulka znázorňuje důraz politické dimenze jednotlivých politických stran v roce 2006 na politiku v dimenzi. První sloupec vlevo označuje dimenze politik stran, které zahrnují všechny podkategorie zmíněné výše. Další sloupce znázorňují hodnotu důrazu jednotlivé politické strany. Důraz stran se pohybuje v rozmezí 0 až 1. Čím větší důraz kladla strana na některou z politik v dimenzi, tím více se tématem zabývala ve svém volebním programu. Hodnoty 0 značí, že se politická strana tématem nezabývala vůbec v porovnání s ostatními stranami. Jednotlivá pole ukazují průměrné zaměření strany v dimenzi.

3.2. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2010

V pořadí čtvrté volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky se uskutečnily v termínu 28. – 29. května. 2010. Voleb se zúčastnilo 62,60 % oprávněných voličů a o mandáty se ucházelo 27 politických stran s celkem 5022 kandidáty (volby.cz). Původně se ale měli konat volby předčasné, a to v říjnu 2009. Tomuto rozhodnutí předcházelo parlamentní vyslovení nedůvěry vlády na pátý pokus. Nedůvěra byla udělena minimálním počtem hlasů potřebným k jejímu vyhlášení, tedy 101 hlasů,

jak uvádí Ústava České republiky. Byl vyhlášen ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny, který stanovil, že volební období zvolené v roce 2006 bude ukončeno v roce 2009 dnem voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Lhůta pro jejich konání byla určena do 15. října 2009 (Balík 2010: 49). Zákon byl schválen v poslanecké sněmovně, senátu a podepsán prezidentem České republiky Václavem Klausem, následovalo vyhlášení termínu voleb prezidentem. Proti ústavnímu zákonu se ohradil jeden ze členů ČSSD Miloš Melčák, který se ohradil vůči jednorázovosti schváleného ústavního zákona (Balík 2010: 49).

Do poslanecké sněmovny se dostalo pět politických subjektů, a to Česká strana sociálně demokratická, Občanská demokratická strana, TOP 09, Komunistická strana Čech a Moravy a Věci Veřejné, které zahrnuje následující analýza. Analýza zahrnuje také politické další čtyři politické strany: Křesťanskou a demokratickou unii – Československou stranu lidovou se ziskem 4,39 %, Stranu Práv Občanů ZEMANOVCÍ, která ve volbách získala 4,33 % hlasů, SUVERENITU – Blok Jany Bobošíkové s 3,67 % a Stranu zelených s 2,44 % získaných hlasů (volby.cz).

Na základě této analýzy dle zvoleného konceptu lze z výsledků konstatovat, že se nejbližší mainstreamu stranického systému nacházely politické strany v následujícím pořadí: Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová, Občanská demokratická strana, Komunistická strana Čech a Moravy, dále Věci veřejné se stejným ziskem -0,10. Strana zelených, Suverenita – Blok Jany Bobošíkové nebo TOP 09 se nacházely na škále spíše blíže nule, a proto je označujeme za strany mainstreamové. Nejvyšší hodnoty 0,31 dosáhla Česká strana sociálně demokratická a Strana práv občanů ZEMANOVCÍ, ti s menším ziskem pouze 0,10. Souhrn hodnot lze porovnat v tabulce č. 4, která přehledně zobrazuje výše uvedené hodnoty mezernosti či mainstreamu stranického systému pro volby roku 2013. Tyto strany lze považovat za strany mezernosti, jelikož se nacházejí nejdále nule a dosahují kladných hodnot.

Tabulka 4: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.

Politická strana	$\overline{\sigma_p}$
ČSSD	0,31
ODS	- 0,11
TOP 09	- 0,01
KSČM	- 0,10
VV	- 0,12
KDU-ČSL	- 0,46
SPO	0,10
SUVERENITA	- 0,08
SZ	- 0,09

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování

Tabulka znázorňuje hodnoty získané pomocí výpočtu standardizované mezernosti dle konceptu Meyera a Millera. Hodnoty se pohybují v rozmezí od -0,42 do 0,31. Záporné hodnoty značí stranu mainstreamová, a čím větší tato hodnota je, tím se jedná o větší mainstream. Naopak čím větší je standardizovaná mezernost, tím se více liší od mainstreamového stranického systému a může být považována stranu mezernosti (Meyer, Miller 2015: 263).

Taktéž byla využita data z volebních programů zkoumaných politických stran, která bylo možné získat na oficiálních webových stránkách politických stran. Česká strana sociálně demokratická představila ve volbách v roce 2010 program s názvem *Změny a naděje, lepší budoucnost pro obyčejné lidi*, který čítal celkem 36 stran a byl jedním z kratších programů oproti ostatním sledovaným stranám. Strana si vytyčila 15 hlavních závazků, které pokud by vyhrála volby, splní. Jednalo se o: ekonomiku, podnikání, oblast daní, kde si dala za úkol sjednotit výběr daní a odvodů pod jednu instituci, aby vše vybíral jeden úřad. Dalšími tématy jsou právní stát, boj s kriminalitou, boj s korupcí, vytvoření nových fondů z peněz zabavených odsouzeným pachatelům pro účely financování prevence kriminality, zaměstnanecká politika, zdravotnictví, důstojný

život pro seniory, podpora rodin s dětmi, sociální oblast, školství, zahraniční politika a posledním tématem kultura, neziskový sektor a sport. V oblasti zdravotnictví se zaměřila na zrušení poplatků u lékaře a v lékárnách, privatizaci nemocnic a zdravotnických pojišťoven. V oblasti vzdělávání například slibovali prosazení sociálního stipendia pro studující nebo obnovu státní podpory na získání startovacích bytů a dlouhodobé plánování grantů poskytovatelům sociálních služeb (ČSSD 2010). Největší prostor strana věnovala řešením dopadů krize v kapitole *Společnost stability a motivace*. Z hlediska témat zabývajících se životnímu prostředí nevěnovala strana natolik velký prostor, například zmiňuje spolupráci s ostatními zeměmi na řešení globálních problémů z různých odvětví a mimo jiné také životní prostředí nebo také ochranu životního prostředí ze strany dopravy ve městech. Větší pozornost danému tématu věnuje v kapitolách o udržení našeho přírodního bohatství a odpovědnosti za životní prostředí. Z výsledků vyplývá, že Česká strana sociálně demokratická je stranou mezery, jelikož dosáhla v měření hodnoty 0,31, jak ukazuje tabulka č. 4. Zjištění je nečekané, jelikož žádný z autorů nezahrnuje strany sociálně demokratické do dané kategorie, zároveň se strana zabývala ve volebním programu velkou částí životnímu prostředí.

Druhou politickou stranou, která dosáhla kladných hodnot blíží se k označení za stranu mezery je Strana práv a občanů ZEMANOVCI s hodnotou 0,10. Strana byla novým subjektem ve volbách 2010, jelikož vznikla 8. prosince 2009. Jedná se o subjekt se sociálně demokratickým zaměřením a ve svém programu kladla velký důraz na prvky přímé demokracie. Volební program SPOZ neměl svůj specifický název a měl pouze dvě strany, jednalo se tedy spíše o programové prohlášení. V něm zdůrazňují potřebu změny nejenom politiků, ale také změnu ze strany občanů, kterým poskytnou změnu volebního systému. Změny se týkají převážně rozšíření přímých voleb: starostů a primátorů, hejtmanů, prezidenta republiky, přijetí zákona o obecném referendu s rozšířením možností místních a krajských referend (SPOZ 2010). Strana věnuje velký prostor ekonomické oblasti, zde se SPOZ neshoduje s autory konceptu mezernosti Meyerem a Millerem, kteří tvrdí, že strana mezernosti natolik nezdůrazňuje ekonomická témata (Meyer, Miller 2015: 260). Ostatním tématům jako vzdělávání, boj proti korupci či zdravotnictví se SPOZ věnuje pouze okrajově.

Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová ve volbách roku 2010 zaznamenala silný úpadek, jelikož od doby samostatné České republiky nebyla nikdy mimo Poslaneckou sněmovnu (Červenka 2011: 45). Tato situace nastala právě díky těmto volbám, kdy strana získala pouhé 4,39 % hlasů. Z voličů, kteří volili stranu v minulých volbách, zůstalo KDU-ČSL věrných jen 60 % voličů, ostatní voliči se přesunuli ke straně TOP 09 (Červenka 2011: 47). Volební program s názvem *KDU-ČSL to lepší v nás* čítal celkem 53 stran, na kterých rozebíral tři hlavní kapitoly: *Soudržná společnost důvěry*, *Společnost spravedlnosti a bezpečí*, *Společnost otevřená budoucnosti*, které obsahovaly dalších několik podtémat. Tři hlavní témata jsou stěžejní pro program, jelikož vytvářejí pomyslný spojený trojúhelník, jak strana ukazuje na páté straně svého volebního programu (KDU-ČSL 2010). Jako například dostupné bydlení, boj proti korupci, bezpečný internet, regionální energetika nebo spolehlivé spojení v EU a mnoho dalších. Křesťanská demokratická unie-Československá strana lidová se nevíce ve svém volebním programu věnovala životnímu prostředí a vnitřní politice České republiky, jak ukazuje tabulka č. 5. Strana má ze všech výše zkoumaných výrazně nejvyšší hodnoty a lze ji jednoznačně zařadit do kategorie mainstreamových stran. Strana dosahovala záporných hodnot, které dle konceptu Meyera a Millera ukazují na tuto kategorii stran. Do této kategorie je zařazena i přesto, že ve svém volebním programu kladla největší důraz na životní prostředí, což by dle předpokladů jiných konceptů od rozličných autorů ukazovalo na stranu mezernosti.

Strana zelených, která by dle teoretických konceptů měla spadat do kategorie stran mezery, se nacházela blízko stranickému mainstreamu, jelikož její hodnota mezernosti byla - 0,09. Strana měla ve volbách 2010 nejdelší volební program co do počtu stran. Ve svém programu se věnovala čtyřem základním tématům: konec korupci slušnost v politice, zelená ekonomika přináší zisk, investice do trvalých hodnot vzdělání, vědy, kultury, zdravé životní prostředí, protože jde o život, jak uvádí volební program (Strana zelených 2010). Všechny části programu zmiňují problematiku životního prostředí a udržitelného rozvoje, což je všeobecně typické u zelených stran. Nejvyšších hodnot dosahovalo zaměření strany na zemědělství a životní prostředí. V oblasti sociálních věcí byl důraz strany na sociální věci vyšší než například u ODS, SPOZ, VV, KSČM nebo SUVERENITY – Strany Jany Bobošíkové. Zelení se v programu zaměřili také na ekonomiku a finance a oproti SPOZ se jim věnovali

razantně více. Důraz SPOZ na ekonomii dosahoval hodnoty 0,09, kdežto u Strany zelených se jedná o hodnotu 0,36. I z tohoto důvodu nelze stranu zařadit do kategorie strany mezery, jelikož kladla větší důraz na ekonomická témata než strana SPOZ, která do kategorie strany mezery ve volbách roku 2010 spadá. Strana zelených před volbami změnila své směřování, důvodem bylo, že pouze témata životního prostředí nedokázala zaujmout voliče. Ostatní politické strany totiž do svých programů tematiku životního prostředí zařadili taktéž (Jandová 2017: 17). Zelení zažili pokles voličů oproti předešlým volbám v roce 2006, kdy získali šest mandátů a do Poslanecké sněmovny se tentokrát nedostal žádný kandidát. Voliči Strany zelených se ve volbách přesunuli zejména k nově vzniklým stranám (Jandová 2017: 17).

SUVERENITA – Strana Jany Bobošíkové lze označit za euroskeptickou stranu, jelikož se ve svém programu několikrát negativně vyjadřuje o Evropské unii. Ovšem k čerpání evropských dotací nebyla strana nijak zvláště proti (Marek 2014:11). Strana je také velmi striktní v postoji vůči imigrantům, které razantně odmítá a nechce, aby se Evropa stala muslimskou a nemusela se řídit právem šaría a islámem, jak uvádí jeden bod programu Suverenity v kapitole *Zachování státní suverenity* (SUVERENITA 2010). Z hlediska dalších témat se strana nijak výrazně neodlišuje od ostatních politických stran, protože podporuje zkvalitnění zdravotní péče, zefektivnění státní správy, boj proti korupci apod.

Tabulka 5: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2010

Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2010									
	ČSSD	ODS	TOP 09	KSČM	VV	KDU-ČSL	SPOZ	SUVERENITA	SZ
Zahraniční věci	0,38	0,5	0,63	0,38	0,5	0,38	0,13	0,25	0,38
Obrana	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0	0
Vnitřní politika	0,67	0,78	0,67	0,78	0,78	0,67	0,33	0,67	0,56
Finance	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0	0,5	0,5	0,5
Ekonomie	0,45	0,55	0,45	0,45	0,45	0,55	0,09	0,18	0,36
Práce	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Školství	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0	0,5	0,5
Zemědělství	1	1	1	0	0	0	0	0	1
Zdravotnictví	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0	0,5	0,5
Životní prostředí	1	0,5	1	1	1	1	0,5	0,5	1
Sociální věci	0,67	0,33	0,83	0,5	0,5	0	0	0	0,67

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování s použitím konceptu Meyer, Miller

3.3. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2013

Následující volby v roce 2013 již byly předčasné a od roku 1998 se jednalo o druhé předčasné volby (Havlík 2014: 21). Došlo k nim z důvodu schválení žádosti prezidenta republiky Miloše Zemana o rozpuštění Poslanecké sněmovny dle článku čl. 35 odst. 2 a čl. 62 písm. c) Ústavy České republiky a podle usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 20. srpna 2013 č. 1767. Sněmovna byla rozpuštěna dne 28. srpna 2013. Předčasné volby se konaly 25. a 26. října 2013 a zúčastnilo se jich 59,48 % oprávněných voličů. Do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky kandidovalo celkem 24 politických stran s 5899 kandidáty, ale pouze 7 politických stran si rozdělilo mandáty. Těmito stranami jsou: Česká strana sociálně demokratická, TOP 09, Občanská demokratická strana, Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová, Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury, ANO 2011 a Komunistická strana Čech a Moravy. Do analýzy mezernosti je zařazena také Česká strana pirátská se ziskem 2,66 %, Strana svobodných občanů, která získala 2,46 %, Strana zelených 3,19 % a v jako poslední Strana Práv Občanů ZEMANOVCI s celkem 1,51 % hlasů (volby.cz).

Tabulka 6: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.

Politická strana	$\overline{\sigma_p}$
ČSSD	0,05
Ano 2011	- 0,05
KSČM	0,09
TOP 09	- 0,08
ODS	- 0,05
KDU-ČSL	- 0,06
ÚSVIT	0,19
SZ	- 0,03
SVOBODNÍ	0,10
SPOZ	0,02

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování

Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury byl stranou vzniklou v roce 2013, jejím zakladatelem byl podnikatel Tomio Okamura, jehož jméno po roce působení strany bylo odstraněno z názvu strany (Úsvit 2013). Volební program Úsvitu měl nejkratší rozsah, pouze šest stran. V úvodu se věnuje reformě politického systému a odkazuje ke švýcarskému modelu. Jako jeden z hlavních bodů programu uvádějí změnu ústavy s důrazem na přímou demokracii. Strana se zabývala všemi tématy pouze v krátkých odstavcích a největší prostor věnovala tématu hospodářské politiky v odstavci nazvaném *Více pracovních míst díky lepším podmínkám pro podnikání*. Strana věnovala nejmenší prostor sociální politice, jak lze vidět na tabulce č. 8, viz níže. Jako jediná, společně s Pirátskou stranou, nevěnovala ve volebním programu žádný prostor životnímu prostředí a taktéž zahraničním věcem. Obě strany se těmito dimenzím věnovaly stejným důrazem. Strana se nestaví negativně vůči Evropské unii a podporuje přijetí eura Českou republikou, pokud by jeho přijetí bylo příznivé pro Českou republiku a občané by si jej zvolili v referendu, jak v programu uvádějí (Úsvit 2013). Strana ve výsledcích měření dosáhla hodnoty 0,19 a nachází se neblíže ze všech sledovaných stran k označení za stranu mezery.

Za Úsvitem přímé demokracie Tomia Okamury se nachází Pirátská strana s hodnotou 0,15 a také ji lze označit za stranu mezery. Pirátská strana do svých prvních voleb vstoupila s volebním programem, který čítal celkem 53 stran, jednalo se o jeden z nejdelších zkoumaných volebních programů. Program měl specifické provedení, kdy strana nejprve uvedla její vize a následně pokládala otázky, proč a jak che vize dosáhnout a na tyto otázky následně odpovídala. Jejími hlavními vizemi byly zprůhlednění procesů ve veřejné sféře za účelem zmírnění korupce, prošetření a potrestání viníků či zapojení občanů do projednávání veřejných záležitostí. Dále se zabývá budoucností a možnostmi projednávání Poslanecké sněmovny ve věcech technologií, jelikož téma není řešeno. Téma technologií se stalo hlavním a například ekonomickým tématům se věnují minimálně, což je vzhledem k ostatním stranám specifické. Strana se zabývá bankami, které mají ekonomice sloužit, a ne jí vládnout, prosazením vyrovnaného rozpočtu nebo zdaněním korporací a nezdaněných oblastí jako například zdanění psychotropních a omamných látek. Od ostatních politických stran se odlišovala podporou sňatků homosexuálů, tímto tématem se také zabývala pouze Strana zelených.

Strana svobodných občanů dosáhla výsledku 0,10 čímž ji lze označit za stranu, která se blíží stranické mezernosti a je třetí stranou, která má k tomuto označení neblíže ze všech sledovaných. Volební program Strany svobodných občanů s názvem *Svoboda, odpovědnost a spravedlnost* obsahoval včetně příloh celkem 16 kapitol a čítá 40 stran. Program má netradiční formát, jelikož obsahuje poznámky pod čarou a připomíná tedy spíše odborný článek. V mnoha odstavcích cituje i Ústavu České republiky. V kontrastu s ostatními politickými stranami Svobodní žádají reformu OSN a požadují vytvoření efektivnějšího modelu kolektivní bezpečnosti a hovoří o nutnosti vystoupení České republiky z Evropské unie. Přičemž podporují následný vstup ČR do organizace EFTA, aby byl zachován volný obchod se zeměmi Evropské unie. Svobodní jako jediní ze zkoumaných politických stran výslovně nepodporují evropské dotace pro zemědělce, dle strany by se zemědělci měli soustředit na vlastní hospodaření (Svobodní 2013). Taktéž se soustředí na sociální politiku, kde dle strany stát nesmí vést dominantní politiku státu.

Komunistická strana Čech a Moravy dosáhla výsledku 0,09 a nachází se těsně za stranou Svobodných občanů. Měla jeden z nejkratších volebních programů pouze o šesti stranách s názvem *Program pro budoucnost* doplněný heslem *S lidmi pro lidi*. Jako jeden z hlavních cílů uvádějí socialismus, Strana se tématy zabývá povrchně v porovnání s jinými stranami, jako je například TOP 09 nebo Česká strana sociálně-demokratická. Strana se v programu jen okrajově orientuje na Evropskou unii z hlediska zrovnoprávnění členských států v institucích EU, ale nevěnuje jí natolik velký prostor jako ostatní zkoumané strany.

Strana Práv Občanů ZEMANOVCI se prezentovala s volebním programem nazvaným *Program 300: Potřeba změny* čítajícího 18 stran. Jedná se o program akcí pro prvních 300 dní nové vlády. V úvodu volebního programu strana odkazuje na situaci v České republice po sametové revoluci. Program je rozdělen do čtyř hlavních kapitol: Demokracie a právní stát, Ekonomika, Kvalita života, Česko ve světě. Strana má pozitivní vztah k Evropské unii a zdůrazňuje vztahy se Slovenskou republikou.

Strana zelených uvedla pro volby 2013 liberální program hájící homosexuální páry, menšiny nebo bourání genderových stereotypů. Pro stejnopohlavní páry požaduje možnost manželství a rozšíření institutu registrovaného partnerství bez ohledu na pohlaví a vztah. Celkem uvádí 240 cílů, kterých chtějí Zelení dosáhnout, cíle jsou

rozděleny do čtyř kapitol zabývajících se ekonomikou, společností, životnímu prostředí a fungující demokracie pro občany České republiky. Zelení se ve velké části věnovali udržitelnému rozvoji a ochranou přírody, této problematice v programu vyčlenili jednu samostatnou kapitolu s názvem *Zdravé prostředí: kvalitní potraviny, zdravá krajina, čistý vzduch*, rozdělenou do dalších tří podkapitol pro každou ze jmenovaných problematik (Strana zelených 2013). V programu se věnují i ochraně dětí z hlediska jejich trestání či dětem z dětských domovů. Zelení se stejně jako Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury nebo Piráti nevěnovala obraně v žádném bodu programu, jak ukazuje tabulka důrazu stran na zkoumaná témata č. 7, jako i ve volbách roku 2010.

Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová se před volbami roku 2013 prezentovala volebním programem s názvem: *Dáme zemi do pořádku*. Již na první straně prezentuje úvodem Pavla Bělobrádka hlavní nespokojenosti strany, které chce změnit a následně je rozvádí v následujících stranách programu o celkovém počtu 13 stran. Podobně jako Pirátská strana KDU-ČSL v programu věnuje prostor informačním a komunikačním technologiím, v dohromady šesti bodech věnuje prostor například bezpečnému internetu a telekomunikaci, autorskému právu v digitálním prostředí nebo například počítačové gramotnosti obyvatel České republiky a zajištění přístupu k moderním technologiím (rozvoj knihoven s připojením k internetu, rozvoj CzechPointu) (KDU-ČSL 2013). Z hlediska ekonomiky je program zaměřen na změnu daní, ale není v této oblasti nijak rozsáhlý. Dle tabulky strana kladla důraz na ekonomii 0,09 %. Což je hodnota shodná s Pirátskou stranou.

TOP 09 vytvořila volební program čítající 32 stran ve formátu čtverce s názvem: *Víme, kam jdeme*. Strana rozdělila program do dvanácti kategorií, jako byla zahraniční politika, hospodářská politika veřejná správa, bezpečnost, boj s kriminalitou a korupcí, soudnictví, zahraniční a obranná politika, venkov regionální rozvoj a zemědělství apod. Kapitolu s názvem Hospodářská politika je doplněna o dva grafy znázorňující státní dluh a druhý znázorňující porovnání státního dluhu s úspornými opatřeními a jeden bez něj. TOP 09 v kapitole popisuje, jaké úspěchy nese politika vedená i s nepopulárními opatřeními. Dokonce v závěru programu odkazuje na nutnost informačních technologií jako prostředku pro ochranu transparentnosti veřejné správy. Dané téma se také objevilo již v programech stran jako Pirátská strana nebo Křesťanské a demokratické unie-

Československé strany lidové. V úplném závěru strana prezentuje tzv. Hodnotové desatero, ze kterého vychází volební program konzervativní strany TOP 09.

Novou stranou, která vstoupila do voleb, bylo ANO 2011 v čele s Andrejem Babišem. Strana vzniklá v roce 2011 do těchto voleb vstoupila s větším počtem kandidátů než v prvních volbách, jež se strana účastnila, což byly volby roku 2012 do senátu České republiky (Stauber 2015: 137). Program je netypicky rozdělen na 3 části, na program v krátkých odstavcích a velmi krátkých jednoznačných větách, dále tzv. zkrácený program, zde jsou odstavce k jednotlivým tématům delší a poslední, jak uvádí ANO resortní program, je nejrozsáhlejší verze, ve které lze nalézt nejpodrobnější stanovisko strany na klasická témata objevující se i u odlišných politických stran. ANO se staví pozitivně vůči EU a podporuje i bilaterální vztahy s NATO. EU vnímají jako důležitého ekonomického partnera pro Českou republiku, protože, jak strana sama uvádí, export ČR je mířen z 85 % do členských zemí Evropské unie (ANO 2011 2013).

Tabulka 7: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2013.

Důraz politické strana na politiku v dimenzi ve volbách 2013												
	ČSSD	ANO 2011	KSČM	TOP 09	ODS	ÚSVIT	KDU-ČSL	SZ	PIRÁTI	SVOBODNÍ	SPOL	
Zahraniční věci	0,38	0,5	0,5	0,5	0,63	0,13	0,5	0,38	0,13	0,5	0,38	
Obrana	0,5	0,5	0	0,5	0,5	0	0,5	0	0	0,5	0,5	
Vnitřní politika	0,78	0,67	0,56	0,67	0,44	0,44	0,67	0,44	0,78	0,78	0,78	
Finance	1	0,5	0,5	0,5	1	1	0,5	0,5	0,5	1	1	
Ekonomie	0,36	0,45	0,27	0,45	0,36	0,27	0,09	0,18	0,09	0,55	0,36	
Práce	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
Školství	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	0,5	
Zemědělství	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	
Zdravotnictví	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
Životní prostředí	1	1	0,5	1	1	0	0,5	1	0	1	1	
Sociální věci	0,33	0,67	0,5	0,33	0,5	0,17	0,5	0,67	0,67	0	0,5	

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování s použitím konceptu Meyer, Miller 2015

3.4. Volby do Poslanecké sněmovny roku 2017

Posledními sledovanými volbami jsou volby konané 20. – 21. října 2017. Voleb se zúčastnilo 60,84 % oprávněných voličů. Do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v tomto roce kandidovalo 31 politických subjektů s celkem 7524 kandidáty, což je nejvíce kandidujících ze sledovaných voleb. Volby vedly k proměně stranického systému a nárůstu počtu stran, které se dostaly do Poslanecké sněmovny, což souvisí i s nárůstem nových aktérů v české politice, který lze sledovat od voleb do Poslanecké sněmovny roku 2010 (Krčál, Naxara 2018: 492). Pět procentní uzavírací klauzuli splnilo 9 politických stran: ANO 2011, Občanská demokratická strana, Česká pirátská strana, Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura, Komunistická strana Čech a Moravy, Česká strana sociálně demokratická, Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová, TOP 09, Starostové a nezávislý. Další politickou stranou zařazenou do analýzy je Strana svobodných občanů se ziskem 1,56 % hlasů (volby.cz). Do měření se tentokrát nedostává Strana zelených, která měla ve všech předešlých volbách parlamentní zastoupení. Ve volbách roku 2017 získala pouze 1,46 % hlasů, tím nedosáhla námi stanoveného minima 1,5 % a nebude v analýze těchto voleb.

Tabulka 8: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.

Politická strana	$\overline{\sigma_p}$
ANO 2011	- 0,14
ODS	0,32
PIRÁTI	- 0,11
SPD	0,16
KSČM	- 0,03
ČSSD	0,07
KDU-ČSL	- 0,13
TOP 09	0,02
STAN	- 0,13
SVOBODNÍ	0,10

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování

Hnutí ANO 2011 se nestalo pouze vítězem voleb, ale také pomyslným vítězem v hodnotách mainstreamu sledovaných politických stran. Strana totiž dosahuje hodnoty – 0,14 a je tedy nejvíce mainstreamovou stranou ve volbách roku 2017. ANO 2011 do předvolební kampaně roku 2017 vstoupilo s programem *Ted' nebo nikdy – Ten jediný program, který potřebujete*. Program čítá celkem 45 stran, na kterých strana představuje 22 kapitol neboli témat, které prosazuje a je napsán jednoduchou srozumitelnou formou vhodnou pro všechny občany. Volební program je nepřímě rozdělen na dvě části. První část představuje úvodní slovo předsedy strany Andreje Babiše a dále programové priority strany. Druhá část je samotným programem o již zmiňovaných 22 kapitolách. Ač byl program oproti programu z roku 2010 stručnější, obsahoval odpovědi na požadavky veřejnosti vůči státu (Krčál, Naxara 2018: 500). Strana v programu plně podporuje Evropskou unii, prospěšnost dotací například v oblasti zemědělství, posilování vzájemných vztahů, a to nejen s EU, ale také s NATO (ANO 2011 2017). V otázce migrace se nesnaží o řešení příčin problému, ale zabývá se řešením důsledků. Strana ze všech sledovaných nekladla nijak výrazně větší nebo naopak nižší důraz na některé ze sledovaných kategorií. Jednalo se o populistický volební program, který poukazoval na špatné politické elity, a to zejména v úvodních slovech předsedy strany Andreje Babiše (Krčál, Naxara 2018: 500).

Občanská demokratická strana se do voleb 2017 spojila se Stranou soukromníků ČR. Ve volbách 2017 se ODS vrátila na přední pozici ve volebních výsledcích, kdy se, oproti minulým volbám roku 2013, dostala na druhé místo. V minulých volbách obsadila nejnižší místo ve všech sledovaných volbách, na pátou příčku. Před volbami představila *Silný program pro silné Česko* s podtitulkem *190 kroků pro lepší život*. Těchto 190 kroků je rozděleno do 14 kapitol, ve kterých nalezneme úvod do problematiky kapitoly, následně co chce strana zrušit, podstatit a zavést. Dle úvodního slova Petra Fialy se jedná o program, který je postaven na hodnotách, které strana dlouhodobě zastává a kterým věří. Jedním z hlavních témat je pro stranu vytvoření jednoduchého a přehledného daňového systému. Ve vztahu k Evropské unii se strana profiluje jako euroskeptická, což je možné sledovat v otázce imigrace, kde je tento postoj nejjednoznačnější. Dále odmítají legislativu, která je v rozporu s národními zájmy České republiky (Krčál, Naxara 2018: 502). K oblasti zemědělských dotací je však postoj ODS pozitivní, jelikož žádá narovnání podmínek čerpání dotací, které

momentálně nahrávají velkým zemědělským podnikatelům. Strana věnovala nejmenší důraz zahraniční politice, ve které nezmiňuje vztahy se sousedními zeměmi, ale pouze vztah k EU. Dle analýzy mezernosti Občanská demokratická strana získala hodnotu 0,32 a dosahuje tak nejvyšších hodnot ze všech sledovaných politických stran, Jak lze vidět v tabulce č. 8. Lze ji proto označit za stranu mezernosti.

Strana Piráti vstoupili do předvolební kampaně s programem nazvaným: *Černé na bílém* a heslem *Pust'te nás na ně!* (Pirátská strana 2017). Program měl pouze 19 stran a jedná se o jeden z kratších sledovaných programů do voleb 2017. Stejně jako ve volebním programu 2010 prosazovala digitální společnost a její dosáhnutí čtyřmi kroky: kontrola moci a mocných, ochrana občanů před šikanou, obrana svobody a zjednodušení státu pomocí technologií. Opět byla představena specifická témata a neobjevilo se například téma migrace, na rozdíl u jiných zkoumaných politických stran. Nejméně prostoru věnovala strana ekonomii, a to nulovým důrazem stejně jako Strana přímé demokracie, dále také sociální politice. Naopak největší prostor byl věnován vnitřní politice – férovým podmínkám pro všechny kraje České republiky, průhledné byrokracie, dostupnému bydlení apod. I přes specifčnost témat, kterými se Piráti zabývali, se strana dle analýzy řadí ke stranám mainstreamovým, dle tabulky č. 8 dosáhla hodnoty – 0,11.

Strana Svoboda a přímá demokracie měla nejkratší program ze všech sledovaných stran v roce 2017, jelikož čítala pouze jednu stranu. Obsahovala osm kapitol s krátkými jasnými body, často doprovázenými slovem NE. Heslo strany *Už nikdy o nás bez nás* odráží postoj SPD k uprchlické krizi a Evropské unii. Odmítavý postoj k oběma tématům vyjadřuje v kapitolách s názvy *Konec diktátu EU*, kde prosazují vystoupení České republiky z EU formou referenda a *Ne, islámu, ne terorismu – bezpečná země pro každého*, zde naopak vyjadřují nulovou toleranci nezákonné imigrace a zákaz islámu v ČR (Svoboda a přímá demokracie 2017). Ve volebních programech pro volby 2017 dominovalo téma migrace a povinných migračních kvót. I přesto strana nevěnovala pozornost financování české armády. Nulový důraz kladla i v oblastech financí, ekonomie nebo dotacích pro zemědělce, což je vzhledem k tomu, že strana odmítá Evropskou unii logické. Strana nevěnuje v programu žádný prostor ani vztahům s ostatními státy, a to ani se státy sousedskými s Českou republikou. Největší prostor ve volebním programu SPD je věnován kapitole *Peníze slušným lidem, ne*

parazitům, kapitola je věnovaná sociální politice. Z tohoto důvodu je možné predikovat, že je strana stranou mezery. Nezabývá se totiž ve svém volebním programu ekonomickými tématy. I přesto SPD dosahuje mezernosti o hodnotě pouze 0,16. S tímto výsledkem lze stranu označit za stranu mezery, ač na rozdíl od ODS dosahuje nižší hodnoty.

Komunistická strana Čech a Moravy nejprve svým voličům představuje stručný volební manifest s hlavními kapitolami a body programu. Poté následuje volební program KSČM pro volební období 2017–2021. V každé kapitole formuluje požadavky, kterými chce svých cílů dosáhnout. KSČM se zaměřuje na sociální politiku, změnu Evropské unie a vybudování nové Evropy, ochranu přírody v souladu se sociální soudržností, a hlavně ekologickými standardy. I pro KSČM je migrační krize tématem, odmítá kvóty EU a podporuje regulaci migrace, řeší jejich příčiny, stabilizaci poměrů v místě vzniku a větší odpovědnost daných států (KSČM 2017). V rámci obrany chtějí obnovení obranyschopné armády a referendum o vystoupení z NATO. Nejméně se Komunistická strana věnuje ekonomice, dle čehož by bylo možné usoudit, že se bude jednat o stranu mezery, jak uvádí koncepty, které jsou uvedeny v teoretické části bakalářské práce. Nejvíce prostoru Komunistická strana věnuje, společně se stranou TOP 09, na sociální politiku, ve které ukazují na nesprávné rozdělování sociálních dávek, navrhují věk pro odchod do důchodu a zabývají se i samotnými důchody. Někteří z autorů, uvedených v teoretické části bakalářské práce, zahrnují do stran mezery i komunistické strany, avšak jak lze vidět dle tabulky č. 9 viz výše, strana dosáhla hodnoty - 0,03, proto ji nelze za stranu mezery označit. Naopak se strana blíží straně mainstreamové. Dosáhla totiž hodnoty blízké nule.

Česká strana sociálně demokratická dosáhla výsledku 0.07, což znamená, že strana sice dosahuje kladných hodnot, ale blíží se spíše stranickému mainstreamu a není možné ji s takto nízkou hodnotou označit za stranu mezery. Začíná svůj program *Dobrá země pro život* úvodním slovem Lubomíra Zaorálka, volebního lídra ČSSD pro volby 2017 (ČSSD 2017). V programu věnuje prostor 11 tématům, ale oproti předešlým zkoumaným volebním programům je program stručnější. V ekonomických otázkách je hlavním tématem růst minimální mzdy a prosazení hospodárné strategie České republiky. Za důležité vnímají podporu a návaznost na tripartitu, jelikož bez tohoto partnerství nemůže být úspěšná politika zaměstnanosti na trhu práce, jak říká ČSSD

v kapitole s názvem *Dobrá práce pro všechny*. Staví se pozitivně k členství v Evropské unii i NATO. Také tato strana odmítá nelegální migraci, či povinné přerozdělovací kvóty. Žádá pomoc v místě problému formou poskytování humanitární a rozvojové pomoci. Největší důraz strana věnuje zahraniční politice, ve které se vyjadřuje nejenom ke zmíněné migraci, ale také vztahům se sousedy, OSN a podobně, jedná se o hodnotu 0,63, viz tabulka č. 8.

Volební program KDU-ČSL pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky: *Zodpovědně pro společný domov – Řešení pro tři generace a jednu společnou budoucnost České republiky*, staví na třech základních hodnotách: zodpovědnosti za sebe a svou rodinu, solidaritě s těmi, kteří si nemohou pomoci sami a úctě k České republice, jak uvádějí v úvodu volebního programu, slovy Pavla Bělobrádka, lídra strany (KDU-ČSL 2017: 1-3). Strana si zakládá na klasickém pojetí rodiny a hodnot uznávaných ve společnosti nebo například vlastenectví. Naprosto minimálně se strana věnovala ekonomickým tématům, jak lze vidět na tabulce č. 9 důraz dosahoval hodnoty pouze 0,18. Poměrně vyrovnaně se věnovala ostatním tématům. KDU-ČSL dosáhlo hodnoty - 0,13, je tedy stranou mainstreamovou, její hodnota je velmi blízká výsledku ANO 2011.

Volební program TOP 09 provázelo heslo *Úspěšná země – odolná společnost a samotný program se zbýval 8 hlavními tématy*. Strana ke každému tématu představuje, co za body prosadí, a naopak v druhém sloupci, které body nepřipustí. Touto strukturou je program podobný volebnímu programu ODS. Program je v závěru doplněn závěrečným slovem Karla Schwarzenberga, předsedou TOP 09 (TOP 09 2017: 46). Pro stanu je prioritou školství, které je rozebíráno jako první téma. Hovoří o navýšení prostředků do školství, navýšení platů pro učitele nebo například nový model pro výuku, který představují jako „méně memorování, více kreativity“. Zaměřují se na všechny stupně vzdělání od mateřských školek až po vysoké školy. V oblasti sociální kladou důraz na rodinu a možnost skloubení práce s péčí o rodinu. TOP 09 věnuje samostatnou podkapitolu Evropské unii a její podpoře, co nejrychlejší vstup do eurozóny pro pevnější postavení v EU, vyřízení pevného termínu pro vstup do eurozóny a podobně. Strana se negativně staví k Ruské federaci, kdy Rusko vnímá jako reálnou hrozbu pro Českou republiku z hlediska jeho silného politického vlivu. Jedná se tedy o

proevropskou a prozápadní politickou stranu. Dle tabulky strana nejméně prostoru věnovala sociální problematice, a naopak nejvíce s hodnotou vnitřní politiky státu.

Chceme vrátit stát zodpovědným občanům název volebního programu Starostů a nezávislých pro rok 2017 s heslem: *Umíme se postarat o naše obce, postaráme se i o náš stát*. Program je dlouhý a čítá 84 stran a je strukturován ve formě 17 hlavních témat a v úvodu představuje strategický plán. Pro jednotlivá témata vždy uvádí výchozí plán, jeho urgentní opatření, plán pro funkční období vlády (4 roky) a na konec cílový stav. Nejméně se STAN věnoval sociální politice a ostatním tématům se věnovali poměrně vyrovnaně, a dokonce ve svém programu dostalo prostor téma životního prostředí. Podporují představu udržitelného rozvoje, péči o krajinu, ochranu vod a půdy, ochranu organismů nebo například snížení odpadu. STAN dosáhl výsledků stejných jako KDU-ČSL tedy - 0,13.

Svobodní jsou třetí stranou, jež lze označit za stranu mezery, jelikož dosáhli hodnoty 0,10. V úvodu svého volebního programu představili pět hlavních volebních priorit a následoval program samotný. Ve svém programu stejně jako SPD odmítají EU a požadují referendum o Evropské unii. V další kapitole kritizují dotace z Evropské unie kvůli nesmyslným projektům a předraženým zakázkám. A taktéž jak SPD se vyjadřují negativně k povinným migračním kvótám. Téměř ve všech kapitolách programu zmiňují negativní postoj k dotacím čerpaným z EU a nutnost jejich zastavení, ať už se jedná o zemědělství, oblast životního prostředí nebo třeba školství a mnoho dalších. Z hlediska zahraniční politiky nehovoří o nadstandartních vztazích s žádnou sousední zemí ani o jiných státech. Jejich cílem je udržení západní a transatlantické orientace České republiky a udržení obchodních vztahů s Čínou a Ruskem, jako prevencí k vojenským konfliktům. Z hlediska ekonomiky Svobodní podporují zrušení podpory exportu a kontrolu toku financí v oblasti veřejných zakázek. Nejmenší prostor věnovala strana sociální politice, zde dosahuje strana stejného důrazu jako SPD 0,17 a životnímu prostředí, kterému se sice věnuje, ale pouze z hlediska omezení podpory obnovitelných zdrojů.

Tabulka 9: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2017

	Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2017									
	ANO 2011	ODS	PIRÁTI	SPD	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	TOP 09	STAN	SVOBODNÍ
Zahraníční věci	0,5	0,38	0,38	0,25	0,63	0,63	0,5	0,5	0,5	0,38
Obrana	0,5	0,5	0,5	0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Vnitřní politika	0,67	0,44	0,67	0,22	0,78	0,56	0,56	0,78	0,56	0,67
Finance	0,5	1	0,5	0	0,5	1	0,5	0,5	0,5	1
Ekonomie	0,36	0,36	0	0	0,27	0,55	0,18	0,36	0,36	0,36
Práce	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Školství	0,5	0,5	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Zemědělství	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0
Zdravotnictví	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Životní prostředí	0,5	1	0,5	0,5	1	1	1	1	1	0
Sociální věci	0,33	0,5	0,33	0,17	0,67	0,5	0,33	0,67	0,33	0,17

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování s použitím konceptu Meyer, Miller 2015

4. Komparace výsledků empirické části

Třetí část bakalářské práce představuje komparaci výsledků získaných na základě výpočtů mezernosti dle konceptu Meyera a Millera z roku 2015 a informací získaných z volebních programů jednotlivých politických stran. Zaměří se pouze na politické strany, které ve sledovaných letech alespoň ve třech volbách dosáhly hranice 1,5 % získaných hlasů. Strany, jež se objevují pouze jednou či dvakrát, nejsou pro komparaci relevantní, jelikož v jejich případě nelze sledovat vývoj mezernosti stranického systému. Třetí část bakalářské práce vychází z teorie Meyera a Millera, kteří říkají, že pokud politická strana dosáhne výsledku nula, pak se strana shoduje s průměrnými politickými stranami ve stranickém systému. Avšak, čím větší je standardizovaná mezernost, tím více se politická strana liší od mainstreamového stranického systému a může být považována stranu mezery. Záporné hodnoty ukazují na stranu mainstreamovou (Meyer, Miller 2015: 263). Kapitola dále odpovídá na výzkumné otázky představené v úvodní části.

Tabulka 10 Porovnání hodnot mezernosti za období voleb 2006–2017 s použitím konceptu Meyer, Miller 2015

Politická strana	$\overline{\sigma_p}$	$\overline{\sigma_p}$	$\overline{\sigma_p}$	$\overline{\sigma_p}$
	2006	2010	2013	2017
ČSSD	0,03	0,31	- 0,05	- 0,14
ODS	0,02	- 0,07	- 0,05	0,32
KSČM	- 0,04	- 0,05	0,09	- 0,08
KDU-ČSL	- 0,04	- 0,46	- 0,06	- 0,13
SZ	- 0,03	- 0,05	- 0,03	-
SNK-ED	- 0,09	-	-	-
TOP 09	-	- 0,01	- 0,08	0,02
VV	-	- 0,13	-	-
SUVERENITA	-	- 0,06	-	-
SPOZ	-	0,05	0,02	-
ÚSVIT	-	-	0,19	-
PIRÁTI	-	-	0,15	- 0,11
SVOBODNÍ	-	-	0,10	0,10
ANO 2011	-	-	- 0,05	- 0,14
SPD	-	-	-	0,16
STAN	-	-	-	- 0,13

Zdroj: Autorka na základě vlastního zpracování

Tabulka znázorňuje porovnání hodnot mezernosti za sledované období Parlamentních voleb 2006–2017. Do tabulky jsou zahrnuty všechny strany, které dosáhly výsledku ve volbách alespoň 1,5 %, tedy minima pro získání státního příspěvku.

Do analýzy parlamentních voleb v letech 2006 až 2017 bylo zahrnuto celkem 16 českých politických stran, jež v daných volbách dosáhly výsledku alespoň 1,5 % získaných hlasů. Tyto strany získaly od státu příspěvek na úhradu volebních nákladů.

Z tohoto hlediska je možné sledovat, že například Strana zelených nebyla zahrnuta do analýzy posledních parlamentních voleb roku 2017, jelikož její výsledek činil pouze 1,46 % získaných hlasů. Taktéž neúplná je strana TOP 09, která vzniká až v roce 2009, tudíž se voleb roku 2006 nezúčastnila. Ale i přesto lze u strany sledovat vývoj z hlediska mezernosti stejně jako u Strany zelených. Další výjimku tvoří strany, které se staly novými subjekty na české politické scéně. Zde lze uvést zejména strany jako ANO 2011, TOP 09, SPD, SPOZ apod. u kterých nelze sledovat vývoj v celém sledovaném období. Proto jsou data o mezernosti úplná pouze u stran s delší politickou minulostí jako jsou ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL. Z tohoto důvodu, jelikož není možné sledovat vývoj strany, pokud se objevila pouze v jedné volbě, bude komparace zaměřena na politické strany, které alespoň dvakrát ve sledovaném období dosáhly minima pro zařazení do analýzy. Jedná se o strany SNK Evropští demokraté, Věci veřejné, SUVERENITA – Blok Jany Bobošíkové, Starostové a nezávislý a Svoboda a přímá demokracie.

Česká strana sociálně demokratická v celém sledovaném období získala mandáty v Poslanecké sněmovně v rámci celého sledovaného období. Její pozice ve stranickém systému se v letech 2006 a 2013 pohybovala blízko nule. Strana dosáhla hodnot 0,03 a -0,05, a v těchto volbách se tedy téměř rovná stranickému mainstreamu. Strana v obou volebních obdobích představila volební programy, podobné jako její konkurenti. V roce 2017 se jednalo o vztah k Evropské unii, kdy ČSSD Evropskou unii plně podporovala, dále také postoj k imigrantům a jejím záporném postoji vůči přerozdělovacím kvótám. V těchto volbách strana dosáhla záporné hodnoty - 0,14, proto ji i v tomto případě lze označit za stranu mainstreamovou, jak uvádějí i autoři Meyer a Miller ve své práci z roku 2015. Ve volbách roku 2010 strana dosáhla hodnoty strany mezery 0,31, v tomto roce lze ČSSD označit za stranu mezery, ač dle teoretických předpokladů strany sociálně demokratické mezi strany mezery zařazovány nejsou. Strana ve volebním programu věnovala velký prostor problematice životního prostředí, jeho způsobům ochrany a plánu udržitelného rozvoje, boji s korupcí či kriminalitou a mnohá další témata. Společně s KSČM a Stranou zelených věnovala největší pozornost sociální politice, ostatní strany se buď touto tematikou nezabývaly vůbec či pouze malou měrou. Toto je dle Meyera a Millera je jedním z prvků mezernosti, protože takováto strana se zabývá tématy, která konkurenti zanedbávají (Meyer, Miller 2015: 263).

Občanská demokratická strana stejně jako ČSSD byla jedno volební období, v roce 2017, označena za stranu mezery, kdežto ve třech ostatních obdobích ji lze na základě výsledků analýzy spíše označit za stranu mainstreamovou. ODS zde dosáhla hodnot 0,02, - 0,07 a - 0,05. V již zmiňovaném roce 2017 dosáhla strana hodnoty 0,32, lze ji tak s jistotou označit za stranu mezery. Občanská demokratická strana vedla z velké části program proti Evropské unii, kdežto v ostatních volbách vedla program zcela naopak jako podporovatelka Evropské unie. ODS zaznamenala posun také v problematice životního prostředí, zde od voleb 2013 začala klást důraz i na politiku udržitelného rozvoje. Strana v roce 2006 dosáhla pouze o jednu setinu větší hodnoty směrem k mainstreamu než ČSSD a v roce 2013 dosáhla stejného výsledku v měření jako již zmiňovaná ČSSD.

Komunistická strana Čech a Moravy ve svých výsledcích nikterak výrazně nekolísala a její hodnoty byly téměř konstantní. Pouze ve volbách roku 2013 byla hodnota kladná – 0,09. I přesto ji na základě analýzy nelze označit za stranu mezery, ačkoliv dle teoretických předpokladů uváděných v teoretické části bakalářské části, například Adams, Clark, Ezrow a Glasgow, ji za stranu mezery označit lze (Adams, Clark, Ezrow, Glasgow 2006: 513). Podle autorů mohou strany mezery silně konkurovat hospodářským záležitostem a stále budou stranou jednoho tématu, jako právě zmiňovaná komunistická strana. Dle analýzy lze též potvrdit pochyby, které uvádějí autoři Bílek, Cabada a Hulec ve své práci, kde tvrdí, že komunistické strany podporují tradiční pravo-levé ideologické štěpení a zdůrazňují ekonomická témata. Právě z těchto důvodů nelze Komunistickou stranu Čech a Moravy zařadit do skupiny komunistických stran východní Evropy v kategorii strany mezery (Bílek, Cabada, Hulec 2014: 30-31). KSČM se z počátku ve volebních programech nevyjadřovala k Evropské unii a toto téma pro ni bylo okrajové, avšak ve volebním programu roku 2017 věnovala prostor tématu změn uvnitř Evropské unie, odmítání povinných kvót apod., z tohoto lze usoudit, že strana je svými postoji spíše proti Evropské unii.

KDU-ČSL prošla ve sledovaném období vývojem v hodnotách svého mainstreamu. Největšího mainstreamu dosáhla v roce 2010, kdy měla strana rozsáhlý volební program, ve kterém mimo jiné kladla velký důraz na životní prostředí. I přesto, že se volební program jako celek zabýval pestrými tématy společnosti, nebyl pro voliče dostačující, což vyústilo v razantní úbytek voličů KDU-ČSL. Tito nespokojení voliči se

poté transformovali do jiných stran jako například TOP 09. Jelikož TOP 09 byla stranou vzniklou z bývalých členů KDU-ČSL, její vznik inicioval Miroslav Kalousek, bývalý člen křesťanskodemokratické strany. Ač jsou všeobecně křesťanskodemokratické strany vnímány jako strany mezery i v tomto případě tomu tak není. Jak je možné vidět z tabulky č. 13, viz výše, česká Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová je ve všech sledovaných obdobích stranou mainstreamovou. KDU-ČSL klade velký důraz na rodinu a její podporu a téma rodiny se často objevuje napříč celým volebním programem strany.

Strana zelených byla měřena pouze ve třech sledovaných obdobích, jelikož se v roce 2017 nedostala do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, dokonce nepřekročila hranici 1,5 % potřebnou pro to, aby byla strana zařazena do měření. Strana zelených získala pouze 1,46 % hlasů. V měřeních dosahovala hodnot: - 0,03, -0,05 a - 0,03. Hodnoty byly téměř konstantní, tudíž nebyl zaznamenán výrazný výkyv v hodnotách. Strana procházela ve sledovaných obdobích úpadkem voličů. V prvním období roku 2006 strana vstupovala do voleb jako nováček a dosáhla hranice pro vstup do Poslanecké sněmovny, avšak její projev nebyl v politice dostatečně konzistentní (Sálová 2012: 133). Ve srovnání s rokem 2006 v roce 2010 získala strana pouze 2,44 % oprávněných hlasů a do poslanecké sněmovny se nedostala. Důvodem mimo jiné bylo, že voliči SZ se transformovali do strany Věcí veřejných či TOP 09, které představovaly neokoukané nové tváře a vize (Sálová 2012: 142). Navíc strana již nebyla ve svém programu tolik radikální jako v předešlých volbách a byla více mainstreamovou stejně jako její političtí konkurenti (Sálová 2012: 142). Totéž zažívala strana i ve volbách roku 2013, kdy na politickou scénu nastupuje hnutí ANO 2011. Dle autora Marcuse Wagnera strany mezery jsou všechny strany, které jsou buď zelené, regionální, pravicově radikální nebo se těmto stranám alespoň podobají, jak bylo uvedeno v teoretické části bakalářské práce (Fiala 2016: 18, 19). Toto tvrzení vyvrací provedené měření mezernosti, jelikož ani v jednom sledovaném období strana hodnot stran mezery nedosáhla. Strana kladla největší důraz na sociální a vnitřní politiku, a to přibližně se stejným důrazem ve všech třech obdobích.

TOP 09 je stranou vzniklou v roce 2009 bývalými členy KDU-ČSL. Strana se tedy účastnila celkem tří ze čtyř sledovaných voleb. Během tohoto období byla pozice strany stabilně blízko nule, což znamená, že ji nebylo možné označit za stranu mezery,

nýbrž za stranu mainstreamovou. V kategoriích pro zkoumání důrazu strany na dané téma se TOP 09 nijak neodlišovala od svých konkurentů a nevěnovala se výrazně žádnému tématu, které by bylo ostatními stranami opomíjené. Ve volbách roku 2010 se dokonce téměř rovnala nule, dosahovala hodnoty - 0,01. Jak uvádějí autoři Meyer a Miller ve své práci, pokud strana v měření dosahuje hodnoty nula, rovná se politickému mainstreamu (Meyer, Miller 2015: 263). Strana se velmi často ve volebních programech odkazuje na boj s korupcí a minulými neúspěchy vlád, což nalezneme i v programu v roce 2017, kdy toto téma není napříč sledovanými stranami natolik populární. Ve vztahu k Evropské unii si drží stabilně pozitivní postoj stejně jako například k NATO a tradičně kladou největší důraz na zahraniční a vnitřní politiku, jak ukazují tabulky důrazu politických stran uvedené výše. Z programových východisek a principů strany také vyplývá, že je TOP 09 stranou, která: *Spojenecké závazky nevnímáme jen jako závazek vůči našim spojencům při řešení mezinárodních konfliktů, ale též jako příspěvek vůči naší vlastní bezpečnosti. A dále říká, že: Jsme přesvědčeni, že je v zájmu občanů ČR, aby EU měla v globálním světě dostatečně silný a jednotný hlas.* (TOP 09 2019), což potvrzuje, proč klade velký důraz na zmíněná témata.

5. Závěr

Výzkum stran mezery je v České republice stále málo zkoumanou problematikou a je nutné se na ni více zaměřit. Jednak z hlediska lepšího pochopení daného fenoménu, ale také přispění k možnosti jednotně strany mezery definovat. Právě tento problém je patrný již z úvodní části bakalářské práce popisující některé definice konceptu strany mezer, ve které je jasně patrné, že ono chápání tohoto konceptu se liší v závislosti na autoru definice. V teoretické části bakalářské práce jsou představeny jednotlivé teorie od rozličných autorů pro pochopení konceptu stran mezery. Bonie Meguid za strany mezery považuje takové strany, které převezmou voliče tradičním stranám a podkopávají tradiční zacílení politiky (Fiala 2016: 15). James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow a Garret Glasgow hovoří o konkrétních skupinách stran, jako jsou strany extrémně nacionalistické, zelené či komunistické a ty autoři označují jako strany mezery (Adams, Clark, Ezrow, Glasgow 2006: 513). Dalším autorem je Markus Wagner. Wagner strany mezery definuje jako strany, které soutěží o malý počet neekonomických témat, což dle autora znamená, že takové strany nevyzdvihují ekonomické otázky a zdůrazňují úzký okruh neekonomických otázek (Fiala 2016: 18, 19). Posledními autory jsou Meyer a Miller, kteří říkají, že: *Strana mezery zdůrazňuje politické oblasti zanedbané jeho konkurenty.*“ (Meyer, Miller 2015: 260). Tvrzení jednotlivých autorů potvrzuje tuto rozdílnost chápání pojmu a rozdílnost v generalizaci toho, jakou stranu lze za stranu mezery označit.

Bakalářská práce měla za cíl zkoumat politické strany v České republice z hlediska jejich mezernosti skrze koncept autorů Meyera a Millera, kteří se touto problematikou zabývají. Pro analýzu využívala volebních programů politických stran pro období voleb 2006, 2010, 2013 a 2017. Nejednalo se o všechny kandidující politické strany, nýbrž o strany, které dosáhly hodnoty 1,5 % získaných hlasů ve volbách. Jsou to strany, které dosáhly hranice pro získání státního příspěvku na úhradu volebních nákladů. Pro analytickou část práce byl využit postup měření zmíněných autorů Meyera a Millera a pomocí něj bylo možné politické strany zařadit buď do kategorie strany mezery, nebo do kategorie stran mainstreamových. Dle výsledků je možné konstatovat, že v každém sledovaném období voleb do parlamentu České republiky lze nalézt stranu mezery, reprezentovanou stranou, jež byla zároveň přímo zastoupena v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Z měření také

vyplývá, že žádná z politických stran není stabilně stranou mezery, ale že mezernost českých politických stran je pouze záležitostí jednoho maximálně dvou volebních období. Jedná se o strany ČSSD, ODS, Pirátskou stranu, ÚSVIT či Svobodné. U posledních třech stran nelze sledovat vývoj jako takový, strany byly totiž součástí měření pouze dvě volební období, a proto nejsou relevantními pro sledování vývoje.

Třetí kapitola se zabývá komparací výsledků měření sledovaných období. Jsou zde analyzovány a porovnávány výsledky měření u čtyř vybraných politických stran relevantních pro sledování vývoje. Jedná se o Českou stranu sociálně demokratickou, Občanskou demokratickou stranu, Komunistickou stranu, Křesťanskou a demokratickou unie – Československou stranu lidovou, stranu TOP 09 a Stranu zelených. Zde se vyvrací tvrzení autorů James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow a Garret Glasgow, kteří do kategorie stran mezery zahrnují strany zelené, přičemž česká Strana zelených nemůže být do této kategorie zahrnuta, jelikož se dle analýzy nachází blízko politickému mainstreamu. U České strany sociálně demokratické lze potvrdit tvrzení Meyera a Millera, protože je stranou, která se se ve volbách roku 2010 zabývala tématy, jež konkurenti zanedbávali (Meyer, Miller 2015: 263). Takovými tématy byly například témata životní prostředí a způsob ochrany přírody, plán udržitelného rozvoje, boj s korupcí či kriminalitou a další. Ve zbývajících obdobích se strana pohybovala u stranického mainstreamu. Komunistická strana Čech a Moravy dosáhla kladné hodnoty pouze ve volbách roku 2013, kdy hodnota dosahovala 0,09. Dle teoretických předpokladů autorů Adamse, Clarka, Ezrowa a Glasgowa komunistické strany spadají do kategorie stran mezery (Adams, Clark, Ezrow, Glasgow 2006: 513). U KSČM se potvrdilo tvrzení českých autorů Bílka, Cabady a Hulce, dle kterých komunistické strany podporují pravo-levé ideologické štěpení a zároveň zdůrazňují ekonomická témata. Proto nelze Komunistickou stranu Čech a Moravy označit za stranu mezery. KDU-ČSL si stejně jako TOP 09 držela stabilní pozici blízko politického mainstreamu, a tak obě strany ve sledovaném období nebylo možné za stranu mezery označit. Poslední zkoumanou politickou stranou je Občanská demokratická strana. Ta v jednom měření, pro volby roce 2017, dosáhla hodnoty strany mezery. V tomto období změnila svůj postoj například k EU nebo životnímu prostředí. V ostatních volebních obdobích byla podle analýzy stranou mainstreamovou.

Bakalářská práce vycházela převážně z volebních programů politických stran, teoretickými pracemi jednotlivých autorů a také z českých zdrojů zabývajících se jak problematikou stran mezery, tak volebními obdobími, které práce sledovala nebo pracemi zaměřenými na zkoumání volebních programů z různých hledisek. Zdrojů bylo možné pro bakalářskou práci vyhledat dostatek, ať již se jednalo o zdroje elektronické nebo tištěné, těch byl menší počet. Na bakalářskou práci by bylo možné navázat dalším výzkumem a doplnit ji o jiné, respektive všechny strany, které se daného období zúčastnily pro získání komplexní analýzy, jelikož výběr stran analyzovaných v rámci této práce byl omezen a byl úzce profilovaný. Dále by bylo možné se zaměřit na následující parlamentní volby a výzkum rozšířit o další období tak, aby bylo možné sledovat vývoj například napříč obdobími samostatné České republiky.

6. Seznam tabulek

Tabulka 1: Zkoumané kategorie volebních programů politických stran s určenými podkategoriemi	17
Tabulka 2: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.....	20
Tabulka 3: Důraz politické strany na politiku v dimenzi	23
Tabulka 4: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.....	25
Tabulka 5: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2010.....	29
Tabulka 6: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.....	30
Tabulka 7: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2013.....	35
Tabulka 8: Výsledky analýzy dle metody Meyera a Millera.....	36
Tabulka 9: Důraz politické strany na politiku v dimenzi ve volbách 2017.....	42
Tabulka 10 Porovnání hodnot mezernosti za období voleb 2006–2017 s použitím konceptu Meyer, Miller 2015	44

7. Použité zdroje

- Adams, James – Ezrow, Lawrence – Leiter, Derba (2012): Partisan Sorting and Niche Parties in Europe, *West European Politics*, 35 (6): 1272-1294.
- Adams, James– Clark, Michael – Ezrow, Lawrence – Glasgow, Garrett (2006): Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and the Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976 – 1998, *American Journal of Political Science*, 50 (3): 513-529.
- ANO 2011. 2013. *Volební program ANO politické hnutí pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. [online]. [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/onas/program/volby-2013/zkraceny-program/>
- ANO 2011. 2017. *Ted' nebo nikdy, ten jediný program, který potřebujete ANO*. [online]. [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>
- Bäck, Hanna – Debus, Marc – Dumont, Patrick (2011): Who gets what in coalition governments? Predictors of portfolio allocation in parliamentary democracies, *European Journal of Political Research*, 50 (4): 441-478.
- Balík, Stanislav. 2010. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), s. 49.
- Bílek, Jaroslav, Cabada Ladislav, Hudec, Pavel. 2014. *Strany mezery v litevském stranickém systému*. *Politické vědy*, 17, č. 1, s. 28, 31, 105-121.
- Bílek, Jaroslav, Škop, Michal. 2016. *Strany mezery v České republice: Analýza politických stran v České republice z hlediska jejich „mezernosti“*. *Politics in Central Europe: The Journal of the Central European Political Science Association* 12, č. 25, s. 3-4, 14, 16.
- Cabada, Ladislav, Bílek, Jaroslav, Hulec, Pavel, Müller, Pavel, Štollová, Sandra, Vansa, Vojtěch. 2013. *Strany jednoho tématu ve střední Evropě*. Brno: Václav Klemm, s. 5, 8-9, 11-13, 28-29.
- Čaloud, Dalibor; Foltýn, Tomáš; Havlík, Vlastimil; Matušková, Anna. 2006. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 1.
- Červenka, Jan. 2011. "Stranický systém v restrukturalizaci? Volby 2010 v kontextu percepce politiky a politických stran českou veřejností". *Naše společnost* 9 (2): 44-59.

- Česká strana sociálně demokratická. 2006. *Jistoty a prosperita*. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-2006/>
- Česká strana sociálně demokratická. 2010. *Program změny a naděje, lepší budoucnost pro obyčejné lidi*. [online]. [cit. 2019-04-14]. <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/velky-volebni-program-cssd-pro-volby-2010/>
- Česká strana sociálně demokratická. 2013. *Fungující stát*. [online]. [cit. 2019-05-2]. Dostupné z: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-2013/>
- Česká strana sociálně demokratická. 2017. *Dobrá země pro život*. [online]. [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-2017/>
- Český statistický úřad. <https://www.volby.cz/>
- Fiala, Petr a Strmiska, Maxmilián. 2009. *Teorie politických stran*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, s. 29.
- Fiala, Vít. 2016. *Single issue politické strany ve střední Evropě – komparace České republiky, Slovenska a Polska*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Diplomová práce, s. 14-15, 18-19, 23.
- Havlík, Vlastimil et al. 2014. *Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 21.
- Hloušek, Vít, Chytilík Roman, Kopeček, Lubomír a Strmiska, Maxmilián. 2005. *Politické strany moderní Evropy: analýza straického-politických systémů*. Praha: Portál, s. 11.
- Hloušek, Vít. 2012. „Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy“. *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science* 19, č. 4, s. 11.
- Jandová, Taťána. 2017. *Projevy environmentalismu u Strany zelených*. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Diplomová práce.
- Knebllová, Eva. 2009. *Volební strategie Strany zelených ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. *Středoevropské politické studie*, 11, č. 2-3, s. 181, 188, 204.
- Komunistická strana Čech a Moravy. 2006. *Máme řešení*.

Komunistická strana Čech a Moravy. 2006. *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010 (volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2006)* [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

Komunistická strana Čech a Moravy. 2010. *Otevřený volební program KSCM pro volby do PS PCR 2010.* [online]. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://old.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>

Komunistická strana Čech a Moravy. 2013. *Program pro budoucnost* [online]. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/Program%20KS%C4%8CM/Volebni_program_KSCM_pro_volby_do_PS_PCR_2013.pdf

Komunistická strana Čech a Moravy. 2017. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2017* [online]. [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/Program%20KS%C4%8CM/volebni_program_kscm_pro_volby_do_ps_pcr_2017.pdf

Krčál, Petr, Naxera, Vladimír. 2018. *Populistická konstrukce národa ohroženého migrací: CAQDAS volebního diskurzu českých parlamentních voleb v roce 2017. Sociológia - Slovak Sociological Review*, 50, č. 5, s. 492, 500, 502.

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2006. *Klidná síla* [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/getattachment/6df00e14-9945-42ca-bce3-470b6b143390/Volebni-program-2006-2010.aspx>

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2010. *Volební program 2010 - 2014.* [online]. [cit. 2019-05-6]. Dostupné z: [https://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-\(1\).aspx](https://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-(1).aspx)

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2013. *KDU-ČSL to lepší v nás.* [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/getattachment/6089d21c-eba3-4e8e-b390-1b922500af73/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemovny-2.aspx>

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. 2017. *Volební program 2017 - Řešení pro tři generace a jednu společnou budoucnost České republiky*

[online]. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2017/volebni-program-2017>

Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová. 2006. Praha: *Klidná síla*. Ústřední kancelář KDU-ČSL.

Kubát, Michael a Lebeda, Tomáš. 2014. *O komparativní politologii a současné české politice*. Praha: Karolinum, s. 105-123.

Kubát, Michal, Lebeda, Tomáš a kolektiv. 2014. *O komparativní politologii a současné české politice*. Praha: Karolinum, s. 105-121.

Lebeda, Tomáš, Lukáš Linek, Pat Lyons, Klára Vlachová et al. 2007. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 4.

Marek. Vojtěch. 2014. Mediální obraz programů politických stran KDU-ČSL, SPOZ, Suverenity a Strany zelených po volbách do PS PČR 2010. Praha: Fakulta sociálních věd Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Diplomová práce.

Matušková, Anna. 2010. Politický marketing a české politické strany: Volební kampaně v roce 2006. Brno: Masarykova univerzita, s. 102, 116, 138, 144.

Meguid, Bonnie. 2005. „Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success“. *American Political Science review* 99, č. 3, s. 347–359.

Meyer, Thomas, M. Miller, Bernhard. 2015. *The niche party concept and its measurement*, *Party Politics*, 21 (2): 259-271.

Meyer, Thomas, M. Wagner, Marcus. 2013. „Mainstream or Niche? Vote-Seeking Incentives and the Programmatic Strategies of Political Parties“. *Comparative Political Studies* 46, č. 10, s. 1246-1272.

Občanská demokratická strana. 2006. *Společně pro lepší život*. [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: https://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf

Občanská demokratická strana. 2006. *Společně pro lepší život*. Praha: Hlavní kancelář ODS.

Občanská demokratická strana. 2010. *Řešení, která pomáhají*. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>

Občanská demokratická strana. 2013. *#Volím pravici*. [online]. [cit. 2019-05-5]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program-2013.pdf>

Občanská demokratická strana. 2017. *Silný program pro silné Česko*. [online]. [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/docs/volby2017/Program-ODS-2017-web.pdf>

Pirátská strana. 2013. *Volební program Pirátů pro volby do sněmovny 2013*. [online]. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/volby2013/program>

Pirátská strana. 2017. *Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2017*, [online]. [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/psp2017.html>

Sálová, Anna. 2012. *Zelenání politických stran: adopce environmentální politiky parlamentními stranami v ČR*. Praha: Fakulta sociálních studií Institut politologických studií, Katedra Politologie. Rigorózní práce.

SNK – Evropští demokraté. 2006. *Česká republika 2010 – evropská kvalita a výkonnost*.

SNK Evropští demokraté. 2006. *Program 2006*. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.snked.cz/kraj-praha-program-2006.html>

Starostové s nezávislý. 2017. *Program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017*. [online]. [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://www.starostove-nezavisli.cz/volby/archiv/parlamentni-volby-2017/volebni-program>

Stauber, Jakub. 2015. „Organizační vývoj nových politických stran v České republice pohledem teorie institucionaliza“. *Acta Politologica* 7, č. 2, s. 137.

Strana Práv Občanů ZEMANOVCÍ. 2010. *Programové prohlášení*. [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.stranaprav.cz/>

Strana Práv Občanů ZEMANOVCÍ. 2013. *Pevné české kořeny*. [online]. [cit. 2019-05-5]. Dostupné z <http://www.stranaprav.cz/volby2013/volebni-program.htm>

Strana zelených. 2006. *Kvalita života*.

Strana zelených. 2006. *Kvalita života*. Praha. b. n.

Strana zelených. 2010. *Volební program strany zelených, volby do Poslanecké sněmovny 2010*. [online]. [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://volic.cz/sz-volebni-program-2010.pdf>

Strana zelených. 2013. *Volební program Strany zelených, Volby do Poslanecké sněmovny 2013*. [online]. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: https://www.zeleni.cz/web/wp-content/uploads/2013/10/program_Strana_zelenych_2013.pdf

SUVERENITA – Blok Jany Bobošíkové. 2010. *Programové teze*. Praha. b. n.

- Svoboda a přímá demokracie. 2017. *Volební program Hnutí SPD 2017*. [online]. [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/novinky/tomio-okamura-volebni-program-hnuti-spd-2017>
- Svobodní. 2013. *Svoboda, odpovědnost a spravedlnost*. Praha. b. n.
- Svobodní. 2017. *Politický program Svobodných*. [online]. [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.svobodni.cz/politicky-program/>
- Škořochová, Marie. 2008. "Analýza voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2006". *E-polis.cz*, [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/analyza-voleb-do-poslanecke-snemovny-parlamentu-ceske-republiky-v-roce-2006.html>
- TOP 09. 2010. *Volební program TOP 09 pro volby do Poslanecké sněmovny 2010*. [online]. [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/archiv/volebni-program-2010/>
- TOP 09. 2013. [online]. *Víme, kam jdeme – Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. [cit. 2019-05-2]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/archiv/volebni-program-2013/>
- TOP 09. 2017. *Úspěšná země – odolná společnost*. [online]. [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2017/>
- TOP 09. <https://www.top09.cz/>
- Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. 2013. *Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. [online]. [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <https://www.jine-knihy.cz/kniha/volebni-program-hnuti-usvit>
- Úsvit přímé demokracie. 2013. *O nás*. [online]. [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170608172427/http://www.usvitnarodnikoalice.cz/program-strany/>
- Věci veřejné. 2010. *Politický program*. [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.olympic.cz/financovani/docs/VV.pdf>
- Volební zákon pro volby do Senátu Parlamentu ČR. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, [2000]. Volby 2000.
- Wagner, Markus. 2011. *Defining and Measuring Niche Parties*. s. 1-6,9.